

Emperyalizmin “Kürt” Kartı

“Kurdish” Card of Imperialism

İhsan Şerif Kaymaz*

Özet

Aşağıdaki makalede “Kürt sorunu” irdelenmiştir. “Kürt sorunu” denilen olgunun tanımı yapıldıktan sonra bunun, emperyalizm tarafından Türkiye’ye ve Ortadoğu bölgesine karşı bir silah olarak kullanılması tarihsel bir perspektif içinde anlatılmıştır.

İlk kez Birinci Dünya Savaşı sonunda İngilizler aracılığıyla Kürtlerle bağlantı kuran emperyalizm, bölgede bir kukla Kürt yönetimi kurmanın yollarını aramış, fakat o zaman çeşitli nedenlerle buna olanak bulamamıştır. Bunun üzerine “Kürdistan” projesinin zamana yayılarak yürütülmesi yolu seçilmiştir. İsrail Devleti’nin kurulması sırasında ve sonrasında, Siyonist yöneticilerin izledikleri “çevresel strateji”nin gereği olarak “Kürt kartı”nı etkin biçimde kullanmaya girişen Yahudiler, Kürtlerin özerklik/bağımsızlık kazanması sürecinde belirleyici olmuşlardır.

1980lerin ortalarına değin Soğuk Savaş koşulları nedeniyle Türkiye’ye gereksinim duyduğunu değerlendiren Batı, “Kürt sorunu”nu açıktan açığa provoke etmekten kaçınmış, örtülü yöntemlerle amacına ulaşmaya çalışmıştır. Ama Doğu Bloku’nun yıkılacağından anlaşılmasından sonra, Kürtler üzerinden yürütülen emperyalist oyunun daha açık bir biçimde sahnelenmeye başladığını görüyoruz. Bugün gelinen noktada Kürdistan Devleti *de facto* olarak kurulmuş durumdadır. Bu devletin bağımsızlığını resmen ilan etmesi için eksik olan tek şey uluslararası tanımadır. Bunun gerçekleşmesi ise yalnızca bir zaman sorunudur.

Türkiye’nin, ulusal çıkarlarına bütünüyle aykırı olan bu süreci engellemek yönünde hiçbir ciddi girişimde bulunmaması, hatta tersine bu sürece katkı sağlamış olması dikkat çekicidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Atatürk’ün “tam bağımsızlık” anlayışına dayalı dış politika ilkesini terk ederek kendisini, ekonomik, siyasi ve askeri olarak Batı’ya tek yanlı bağımlı kılan Türkiye, 1980 yılından itibaren de bütünüyle küresel kapitalizmin yörüngesine girmiştir. İzlenecek hatalı dış politika stratejilerin ağır bedelleri her alanda olduğu gibi “Kürt sorunu” ile bağlantılı olarak da ödenmiştir ve ağır strateji değişikliğine gidilmezse ödenmeye devam edilecektir.

Anahtar sözcükler: Kürt sorunu, emperyalizm, İngiltere, İsrail, Irak, Türkiye, ABD.

Abstract

In the article below, “Kurdish question” has been examined. First a definition of the so-called question is given and then the way its being treated as a weapon against Turkey and the Middle East Region by imperialism is explained in a historical perspective.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Gazi

Akademik
Bakış

155

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Imperialism had come into contact with the Kurds firstly at the end of the First World War by means of the British troops. Britain tried to constitute a puppet Kurdish rule in Northern Iraq and South-east Anatolia but for several reasons this project could not be realized then. Thereupon, the "Kurdistan" project was put off until another time in which the conditions would be more appropriate. During and after the foundation of Israel, in accordance with their "peripheral strategy" Zionist leaders used the "Kurdish card" effectively. In the course of Kurds' becoming autonomous and independent Jews played a determinative role.

*Till mid-eighties as they needed Turkey because of the Cold War conditions, Western powers abstained from using the "Kurdish card" openly and applied some covered methods instead. However when it became clear that the Eastern Bloc would collapse they began to play their game without any attempt at secrecy. At present, a *de facto* Kurdish state has already been founded. All it needs to make its independence public is an international recognition and it seems that the realization of that condition is only a matter of time.*

What arouses interest is that, Turkey did nothing to prevent this inauspicious course though it is completely against her national interests. Furthermore, she became a part of it. After the Second World War, renouncing Atatürk's main foreign policy principal of "complete independence" Turkey has put herself under the dependency of Western powers economically, politically and militarily. Since 1980 in which Turkey fell into the orbit of global capitalism, this dependency has reached to its peak. As a result of this erroneous strategy Turkey has paid very high prices in her foreign policy, one of which is the "Kurdish question." As long as she insists upon doing so, she will pay even higher prices in the forthcoming years.

Key Words: *Kurdish question, imperialism, Britain, Israel, Iraq, Turkey, USA.*

Giriş: "Kürt Sorunu"

İçinde yaşadığımız ve Ortadoğu diye adlandırılan bölge, insan uygarlığının doğuşuna tanıklık etmiş, ana ticaret yollarının güzergâhı üzerinde yer almış ve tarihin her döneminde çeşitli göçlere ve istilalara sahne olmuştur. Bu yüzden, tarih boyunca çok sayıda kavime ev sahipliği yapmıştır. Zaman içinde bu kavimlerin üçü -Türkler, Araplar ve İranlılar- bölgeyi siyasal ve kültürel olarak egemenlikleri altına almışlardır. Diğerleri, bu üç kavimden birisiyle bütünleşerek, süreç içinde tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Bugün bunların kalıntıları küçük ve dağınık gruplar halinde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu genel saptamanın tek bir istisnası vardır: Kürtler.

Kürtler, çok eski çağlardan beri Zagros Dağları'nın batı yamaçlarında yaşadıklarına inanılan dağlı bir halktır. Zaman içinde batı ve kuzey yönünde yayılmışlardır. Kökenleri tam olarak bilinmemektedir. Sami, İranî ya da Turanî kökten geldiklerine ilişkin çeşitli savlar vardır.¹ Aralarında Farsçanın uzak lehçeleri olduğu anlaşılan dilleri konuşmaktadırlar. İçinde yaşadıkları doğal çev-

¹ İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel-Siyasal Bir İnceleme*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s. 29-30.

re -sert iklim ve coğrafya koşulları- kendine özgü bir toplumsal örgütlenme biçimi geliştirmelerine neden olmuştur. Aşiret denilen ve her biri kapalı birer sosyo-ekonomik birim oluşturan küçük ve dağınık gruplar halinde yaşarlar. Katı, hiyerarşik kurallarla yönetilen aşiretlerin mensupları, kendilerini özgür bireysel kimlikleriyle değil, mensubu oldukları aşiretin topluluk kimliği ile algırlarlar. Bu olgu, yalnız göçebe ve yarı-göçebe Kürt toplulukları açısından değil, yerleşik yaşama geçmiş olanlar için da geçerlidir. Katı, kapalı ve dağınık toplumsal gruplar halinde yaşamaları sayesinde Kürtler, bölgeyi etkinlikleri altına alan üç ana etnik grup karşısında varlıklarını koruyabilmişlerdir. Fakat aynı yapı, onların kendi içlerinde bir bütünlük oluşturmalarını ve aşiret kimliğinin ötesinde bir ulusal kimlik geliştirmelerini engellemiştir. Sayıları yüzleri bulan Kürt aşiretleri arasındaki ilişkiler düzensiz, değişken ve güvenilmezdir. Ne ortak bir kimlik algılamasından, ne de onları birbirine bağlayan ortak bir dilin varlığından söz edilebilir.

Bu özellikleriyle Kürtler, tarih boyunca her türlü siyasal kurumlaşmayı –bunların özgün aşiret yapılarını tehdit ettiğini düşünerek- reddetmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, gerek coğrafi olarak merkezî otoritenin uzağında kalmaları, gerekse Osmanlı yönetim anlayışının onlara sağladığı yarı-özerk statü sayesinde geleneksel toplumsal yapılarını korumayı başarmışlardır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması ve yerine güçlü merkezî otoritelere dayanan ulus-devletlerin kurulması ile birlikte yerel Kürt aşiretleri ile merkezî devletler arasında çatışma yaşanmaya başlamıştır. Merkezî devletlerin çağdaşlaşma ve modernleşme yönünde attıkları her adım, Kürt aşiretlerinin şiddetli direnişi ile karşılaşmış, böylece Kürtler, bölgede sürekli ve kalıcı bir istikrarsızlık kaynağı haline gelmişlerdir. Bu ise, hem bölge-içi ilişkilerin sağlıklı biçimde gelişmesini engellemiş, hem de bölgedışı büyük güçler için sürekli bir müdahale ve istismar gerekçesi yaratmıştır. Üzerinde yaşadığımız coğrafyanın son 100 yıllık tarihi incelendiğinde “Kürt sorunu” ile bağlantılı dış müdahalelerin hemen hiç eksik olmadığı görülür. Emperyalist güçler, coğrafi konumu ve petrol/doğal-gaz zenginliği ile çok büyük bir stratejik değere sahip olan Ortadoğu’yu denetim altına alabilmek için her zaman “Kürt sorunu”nu istismar etmişlerdir. Aşağıda, bu emperyalist istismarın Tarihsel Süreci Kuzey Irak Merkezli Olarak Özetlenmiştir.

1. Emperyalizmin Kürtlerle Doğrudan Bağlantı Kurması (1918)

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı topraklarının İtilaf Devletleri arasında ne şekilde paylaşılacağı konusu İngiliz Savaş Kabinesi’nde görüşülürken, Hindistan Bakanlığı’nın *Mezopotamya*’nın geleceği ile ilgili görüşlerini açıklayan Siyasi Bölüm Başkanı Arthur Hirtzel, İngiltere’nin Basra ve Bağdat vilâyetlerini alması, Musul vilâyetinden ise uzak durması gerektiğini belirtti.

Gazi

Akademik
Bakış

157

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Hirtzel'e göre, nüfusunun çoğunluğunu işlenmesi zor bir insan kitlesi olan Kürtlerin oluşturduğu Musul vilâyeti ileride Britanya İmparatorluğu'na sorun yaratabilirdi.² Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılması konusunda İtilaf Devletleri arasında yapılacak görüşmelerde İngiltere'nin isteklerine temel oluşturacak genel bir tasarı oluşturmak üzere Başbakan Asquith tarafından görevlendirilen De Bunsen Komisyonu da hazırladığı raporda Musul vilâyetinin İngiliz etki alanı dışında bırakılmasını öngörüyordu. Komisyon, paylaşım sonucunda Doğu Anadolu'ya yerleşmesi öngörülen Rusya ile sınırdaş olmamak için Musul'un Fransız etki alanına terk edilmesi ve Fransız etki alanının, İngiliz ve Rus etki alanları arasında tampon oluşturması gerektiği görüşündeydi. Ancak bu yapılırken, Musul vilâyetinde İngiltere'ye ait olan petrol ayrıcalıkları Fransa'ya devredilmemeli bunlar mutlaka muhafaza edilmeliydi.³ Sykes-Picot Antlaşması, De Bunsen Komisyonu'nun raporu temel alınarak düzenlenmiş ve Komisyon'un önerisi doğrultusunda Musul vilâyeti Fransız etki alanına bırakılmıştır.⁴

İngilizler bu yaklaşımlarını savaşın sonuna değin sürdürmüşlerdir. Yani Musul, hem nüfusunun çoğunluğunu Kürtlerin oluşturması nedeniyle, hem de Ruslarla sınır komşusu olunması istenmediği için İngiliz etki alanı dışında bırakılmalıydı. Nitekim 1917 Martında Bağdat'ı işgal eden İngilizler, *Cebel Hamrin*'e kadar Bağdat vilâyetinin tamamını ele geçirdikten sonra askeri hedeflerine ulaştıkları düşüncesiyle operasyonlarını durdurup, Irak cephesindeki askerlerini diğer cephelere kaydırmaya başladılar. 1918 yılının Nisan ve Mayıs aylarında taktik nitelikteki bir-iki hamle dışında herhangi bir ilerleme girişiminde bulunmadılar. Oysa bölgedeki İngiliz gücü, diğer cephelere büyük miktarda asker kaydırılmış olmasına karşın, hem asker sayısı, hem de ateş gücü bakımından karşısındaki Osmanlı VI. Ordusu'nun beş katını aşan bir büyüklüğe sahipti ve eğer istenseydi Musul vilâyetini rahatlıkla alabilecek güçteydi.⁵

2 CAB 42/2; CAB 27/1: Hirtzel note, 14.3.1915.

3 CAB 27/1; CAB 42/3/12; L/P-S/11/105, P.1745/16: Report of the Committee on Asiatic Turkey, 30.6.1915; William Stivers, *Supremacy of Oil: Iraq, Turkey and the Anglo-American World Order (1918-1939)*, London / Ithaca, Cornell University Press, 1982, s. 22-23; David Fromkin, *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East (1914-1922)*, London, Penguin Boks Ltd., 1991, s. 141-142; Britain Cooper Busch, *Britain, India and the Arabs (1914-1921)*, Los Angeles, University of California Press, 1971, s. 45-48; Jukka Nevakivi, *Britain, France and the Arab Middle East (1914-1920)*, London, Athone Press, 1969, s. 18-25.

4 *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record (1914-1956)*, Derleyen J. C. Hurewitz, Vol. II, New York, D. Van Nostrand Co., Inc., 1958, s. 18-22; H. W. V. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris*, Vol. VI, London, Henry Frowde and Hodder and Stoughton, 1924, s. 16;

5 Arnold Talbot Wilson, *Mesopotamia, 1917-1920: A Clash of Loyalties (A Personal and Historical Record)*, London, Oxford University Press, 1931, s. 8; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III/3,

Savaşın sonunda İngilizlerin Musul'la ilgili görüşlerinin birdenbire değiştiğini ve Musul vilâyetini öncelikli stratejik hedefleri arasına dahil ettiklerini görüyoruz. Bu tutum değişikliği iki nedene dayanmaktadır: *Birincisi*, Bolşevik devrimi ile savaştan çekilen Rusya paylaşım hesaplarının dışında kaldığından, artık Musul vilâyetini almak Rusya ile sınır komşusu olmayı gerektirmeyecekti. *İkincisi*, savaş, ileriki yıllarda dünya siyasetini derinden etkileyecek olan çok önemli bir gerçeği açığa çıkarmıştı: modern yaşamın sürdürülmesi, daha da önemlisi modern bir savaşın kazanılması, mutlaka yeterli petrole sahip olmayı gerektiriyordu. Diğer koşullar eşit olduğunda, modern bir savaşta kazanmak ile kaybetmek arasındaki ince çizgide sonucu belirleyen nihai etken kimin daha fazla petrole sahip olduğu idi. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un "bir petrol dalgası üzerinden zafere ulaştık" şeklindeki sözleri durumu özetliyordu.⁶ Bu gerçek, Musul vilâyetinin yazgısını değiştirdi. Çünkü orada petrol vardı ve petrol işletme ayrıcalıklarına sahip olmak, petrolün güvenli akışını sağlamak için yeterli değildi. Doğrudan doğruya petrol yataklarının denetim altına alınması gerekiyordu. "İşlenmesi zor bir insan kitlesi"nin bulunması, Musul vilâyetinin işgal edilmesi gereğini ortadan kaldıramazdı. Petrol lobisi tarafından Amiral Edmond Slade imzasıyla hazırlanan ve 1918 yılı Ağustos ayında İngiliz hükümetine sunulan bir raporda, Musul vilâyetindeki petrol yataklarının yerleri gösteriliyor ve savaş bitmeden önce buraların mutlaka İngiliz denetimi altına alınması gerektiği belirtiliyordu.⁷ Ekim ayının sonlarında başlayan İngiliz ileri harekâtı, bilindiği gibi Mondros bırakışmasını izleyen günlerde sonuçlandırıldı ve 1918 yılı bitmeden Musul vilâyetinin tamamı İngilizlerce işgal edildi.⁸

2. İngilizlerin "Kürdistan" Yaratma Çabaları (1918-1920)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiliz yönetiminin değişik kademelerinde görev yapan devlet yetkilileri tarafından çeşitli "Kürdistan" önerilerinin geliştirildiğini görüyoruz. Bu konuda ilk görüş açıklayan kişi, Sykes-Picot Antlaşması'nı İngiltere adına imzalamış olan Mark Sykes'dir. Sykes, Mondros ateşkes antlaşması taslağının hazırlık çalışmaları sırasında, tüm Kürt bölge-

1. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1957, s. 115; Stephen Hemsley Longrigg, *Iraq 1900 to 1950: A Political, Social and Economic History*, 3rd Pr., Beirut, Oxford University Press, 1968, s. 91; İhsan Şerif Kaymaz, *Mezopotamya'da Emperyalist Kapışma ve Yerleşme*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006, s. 127-129.

6 Daniel Yergin, *The Prize*, New York, Simon and Schuster, 1991, s. 183.

7 CAB 21/119: Paper by Admiral Sir Edmond J. W. Slade on the Petroleum Situation in the British Empire, 29.7.1918; CAB 21/119: Admiralty Memorandum for the Imperial War Cabinet, R. E. Wemyes, 30.7.1918/G.T. 5267; CAB 21/119: Admiralty Memorandum on the reported oil fields of Mesopotamia and part of Persia, 2.8.1918/G.T. 5313.

8 Kaymaz, *Musul Sorunu...op.cit.*, s. 59-78.

Gözi

Akademik
Bakış

159

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

lerinin işgal edilmesi ve Kürtlerin, Türk karşıtı harekete dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Sykes, *Mezopotamya*'da İngiliz etkinliği altında kurulması öngörülen Arap devletinin güvenliğinin sağlanabilmesi için bu devletle Türkiye arasına bir tamponun konulması gerektiğini düşünmektedir.⁹ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir istihbarat görevlisi olan Arnold J. Toynbee de Sykes ile aynı görüşteydi. Ama ona göre, Kürtlerin yaşadığı bölgelerin denetim altına alınması, *Mezopotamya*'da kurulması tasarlanan İngiliz güdümündeki Arap devletinin güvenliğinden çok, Doğu Anadolu'da kurulması tasarlanan Ermenistan devletinin güvenliği açısından önemliydi.¹⁰ Aynı sıralarda, İngiliz istihbarat görevlilerinden Thomas E. Lawrence da hükümete bir andırı vererek, Yukarı *Mezopotamya*, Aşağı *Mezopotamya* ve Suriye'de, her biri Şerif Hüseyin'in oğulları tarafından yönetilecek olan üç Arap devleti kurulmasını önerdi. Yukarı *Mezopotamya*'da kurulacak olan Arap devletinin merkezi Musul olmalıydı. Batı ve kuzey sınırları Fırat nehri ile belirlenecek olan bu devlet, Urfa ve Diyarbakır'ı içine almalıydı. Lawrence da Güneydoğu Anadolu'nun Türkiye'den ayrılması gerektiği görüşündeydi ama onun tasarısında Kürtlere yer yoktu.¹¹

Bağdat'taki İngiliz Sivil komiseri Albay Arnold Talbot Wilson, *Mezopotamya*'da oluşturulacak İngiliz etkinlik alanının mutlaka Musul vilâyetini içermesi gerektiği görüşündeydi. Wilson'a göre, Kürtlere özerklik verilmesi konusu aceleye getirilmemeliydi. Çünkü henüz aşiret düzeyinde yaşayan ve hem toplumsal, hem de coğrafi olarak aşırı derecede parçalanmış bir durumda bulunan Kürtlerin kendi geleceklerini belirleme ve kendi kendilerini yönetme şansları yoktu. Tarih boyunca da bunu başarabilmiş değillerdi. Wilson, eğer bir Kürdistan devleti kurulacaksa, bunun ancak bir dış gücün etkin desteği ve yardımıyla gerçekleşebileceğini, böyle bir devletin yaşamasının da ancak sürekli koruma altında tutulmasıyla sağlanabileceğini belirtti. Kürtleri kazanmak için bir şey yapmak isteniyorsa, Musul vilâyetinin kuzey-doğusunda Erbil-Altınköprü-Kerkük-Kifri gibi Türkmen kentleri dışarıda kalacak şekilde çizilecek bir hattın gerisinde bir aşiretler konfederasyonu oluşturmak ve bunlara sınırlı özerklik vermekle yetinilmeliydi. Wilson, Kürtlerin bu sınırlı özerklik statüsünü bile muhafaza edebileceklerinden kuşku duyuyordu.¹²

9 FO 371/3411, 167860/155461: Sykes Memorandum for Crowe, 30.9.1918.

10 FO 371/3407: Toynbee to Sykes, London, 22.10.1918.

11 CAB 27/24, Eastern Committee minutes of 37th meeting, 29.10.1918; CAB 27/38, "Reconstruction of Arabia," Note by Lt. Col. Lawrence, 4.11.1918, Eastern Committee, 2207.

12 FO 371/3384, W-44/183424: Wilson to Montagu, Baghdad, 27.10.1918/9177; FO 371/3384, W-44/183449; L/P-S/10/781, P.4779; Air 20/512: Wilson to Montagu, Baghdad, 30.10.1918/9267; FO 371/3385, W-44/203520; L/P-S/10/781, P.5516: Wilson to Montagu, Baghdad,

Wilson'un yönetimi altında Irak'ta görev yapan İngiliz siyasi görevlilerinin tümü onunla aynı görüşteydiler. Yalnızca biri ondan farklı düşünüyordu: Binbaşı E. W. C. Noel. Kürtlere karşı büyük bir yakınlık duyan ve "Kürt Lawrence'ı" diye anılan Noel'e göre, Musul vilâyetinin Kürt bölgeleri *Mezopotamya*'da kurulması öngörülen Arap devletinin dışında tutulmalı ve Kürtlere çok geniş bir özerklik verilmeliydi. Kürtler arasında birlik bulunmadığını Noel de kabul ediyordu. Bu yüzden, üç ayrı Kürt devleti kurulmasını öneriyordu: Merkezi Süleymaniye olan Güney Kürdistan, merkezi Musul olan Merkezî Kürdistan ve merkezi Diyarbakır olan Batı Kürdistan. Noel, Kürtlerin kendi kendilerini yönetemeyeceklerini kabul etmiyordu. Ona göre, İngiliz yönetimi altına da alınsalar, Türk yönetimi altında da bırakılsalar Kürtlerin yaşadığı topraklar bir bütün olarak muhafaza edilmeli, parçalanmamalıydı.¹³

Tüm bu görüşleri değerlendiren İngiliz Dışişleri Bakanlığı Siyasi İstihbarat Bölümü 21 Kasım 1918 tarihli andırısı ile bu konuda izlenecek yolu belirledi. Andırıda, İmadiye-Cizre hattının güneyinde İngiliz etkinliği altında bir Arap devletinin kurulmasının daha önce Şerif Hüseyin'e söz verildiği, ama söz konusu hattın, gizli paylaşım antlaşmaları ile Rusya'ya bırakılan kuzey bölümünde, artık Rusya olmadığına göre serbest hareket edilebileceği belirtiliyordu. Doğu Anadolu'yu elinde bulunduracak gücün hem stratejik olarak, hem de su kaynaklarına sahip olacağı için *Mezopotamya*'yı tehdit edebileceğine dikkat çekilen andırıda, bu nedenle *Mezopotamya*'ya egemen olacak gücün Doğu Anadolu'daki su kaynaklarını denetim altına alması gerektiği saptaması yapılıyordu. Bunun anlamı, *Mezopotamya*'ya yerleşmeye karar vermiş olan İngiltere'nin kuzeyde kendisi dışındaki bir gücün egemen olmasına izin vermemesi gerektiği idi. Fakat Kürtlerin yaşadığı toprakları doğrudan denetim altına almak pratik bir yöntem değildi ve güç bir işti. En uygunu, -Wilson'un önerdiği gibi- bölgede İngiliz koruması altında bir aşiretler konfederasyonu oluşturmaktı. İngiltere dağlık bölgelerden uzak durmalı, petrol ve doğal kaynakların bulunduğu alçak bölgeleri ise doğrudan denetimi altında bulundurmalıydı. Andırıda Kürt ve Ermeni sorunlarının birbirine bağlı olduğu ve iki halk arasında geçmişin düşmanlıklarını örtecek bir tür *modus vivendi* (=geçici antlaşma) sağlanmasının kalıcı çözüm için gerekli olduğu ifade ediliyordu.¹⁴

7.12.1918/10806: Wilson, *op.cit.*, s. 116, 123, 127-132, 134, 143-144; Busch, *op.cit.*, s. 274-275; Nevakivi, *op.cit.*, s. 136.

13 FO 371/4149: Note by Political Officer, Sulaimaniyah, in regard to the political status of Kurdistan.

14 L/P-S/11/142, P.5421-A: "Memorandum Respecting the Settlement of Turkey and the Arabian Peninsula," by Political Intelligence Department, Foreign Office, 21.11.1918.

Gazi

Akademik
Bakış

161

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Paris Barış Konferansı'na İngiliz hükümeti adına 7 Şubat 1919 günü verilen notada İran'ın toprak bütünlüğü bozulmadan tüm Kürtlerin birleştirilmesinin olanaksız olduğu ve tek bir devlet çatısı altında birleştirilseler bile Kürtlerde kendi kendilerini yönetecek yeteneğin bulunmadığı belirtiliyordu.¹⁵ İngiliz hükümetinin ağırlıklı olarak Wilson'un görüşlerini benimsediği anlaşıyordu. İngiliz Genelkurmayı da 19 Şubat 1919 günü yayınladığı bir andırı ile Wilson'un görüşlerini desteklediğini ortaya koydu.¹⁶

Arnold T. Wilson, 1919 yılının Haziran ayında görüşlerini genel bir tasarı halinde açıkladı. Ona göre, *Mezopotamya*'da kurulacak olan devlet ekonomik ve stratejik nedenlerle Musul vilâyetini mutlaka içermeliydi. Kurulması tasarlanan "Kürdistan," bunun kuzeyinde, batıda Fırat nehri ile doğuda İran sınırı arasında yer almalı ve Diyarbakır, Harput, Bitlis ve Van vilâyetlerini içine almalıydı. Kürdistan – *Mezopotamya* sınırı 37. paralel dairesi boyunca Mardin Kürdistan'da, Cizre, Resulayn ve Nusaybin *Mezopotamya*'da kalacak şekilde çizilmeliydi. Kürdistan'ın kuzeyinde Erzurum ve Trabzon vilâyetlerini içine alacak şekilde Amerikan koruması altında bir Ermenistan devleti kurulmalı, Harput-Bitlis-Van vilâyetlerinin kuzey sınırlarını birleştiren çizgi Kürdistan – Ermenistan sınırını oluşturmalıydı. Wilson'a göre, eğer İngiltere bu tasarımı uygulama olanağı bulamazsa, o zaman tek seçenek adı geçen 6 vilâyetin tamamını Türk yönetimine bırakıp Musul vilâyetinin ötesine karışmamaktı.¹⁷ Noel derhal bir karşı tasarı hazırlayarak Wilson'un yaklaşımını eleştirdi. Noel'e göre söz konusu 6 vilâyetin -Musul vilâyetinin Kürt bölgeleri de dahil olmak üzere- tamamı aynı gücün *mandatsı* altına konmalıydı. Kürt ve Ermeni bölgeleri arasında şimdilik bir sınır belirlenmemeliydi. Kuzeyde Ermeni, güneyde Kürt ağırlıklı bir yapılanmaya gidilmesiyle yetinilmeliydi.¹⁸

Savaşın önce emperyalizmin bölgesel silahı Ermenilerdi. Fakat savaşın sonra tehcir nedeniyle Doğu Anadolu'da Ermeni kalmamıştı. Kafkasya'daki Ermenistan devleti ise Sovyet etki alanı içine girmeye adaydı. Bu nedenle Batı emperyalizmi "Ermeni kartı"nın yitirmişti. Onun yerini alacak

15 L/P-S/11/151, P.2408: Statement by the British Government for the Peace Conference Concerning the Settlement of the Middle East, 7.2.1919.

16 FO 371/5232, E.15721/2719/44: "General Staff Desiderata Regarding Territorial Adjustments, (A.) Former Turkish Empire in Asia" 19.2.1919 Annexure to the memorandum by the Secretary of State for War, Winston S. Churchill, December 10, 1920.

17 FO 371/4191, ME 44/89705/3050: Wilson to Montagu, Baghdad, 13.6.1919/6666, Enclosure to the minutes of the Interdepartmental Committee on Eastern Affairs, 1822, 16.6.1919.

18 *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, Ed. by E. L. Woodward, Rohan Butler, First Series, Vol. IV, 1919, London, Her Majesty's Stationary Office, 1952, No. 192, s. 735-736: Webb to Foreign Office, Constantinople, 19.8.1919/1676; FO 371/4192, ME 44/112202/3050, Noel's note, 5.8.1919.

en uygun aday Kürtlerdi. Bu düşünceyle ve yukarıdaki görüşler ışığında İngilizlerin daha 1918 yılı sonlarından başlayarak hem Kürtleri kazanmak, hem de bu yolla istismara son derece açık olan Kürt aşiretlerini bölgenin ana güçleri olan İranlılara, Araplara ve özellikle Türklere karşı bir silah haline getirmek için yoğun bir çaba içine girdiklerini görüyoruz. Öncelikle, kendi denetimleri altında bulunan Kuzey Irak'taki Kürt aşiret şeflerini maaşa bağladılar. Bölgeyi ve Kürtleri çok iyi tanıyan siyasi istihbarat görevlileri aracılığıyla onlarla iyi ilişkiler kurdular. “Kürtçe”yi ortak bir yazılı dil haline getirmeye çalıştılar. Kürtçe eğitim veren okullar açtılar, Kürtçe gazeteler yayınladılar. Ne de olsa başka halkları birbirlerine karşı kıskırtıp kullanmak konusunda uzmandılar; yüzlerce yıllık çok zengin bir emperyalist deneyimleri ve birikimleri vardı. Kuzey Irak'ta dönemin en güçlü Kürt aşireti olan Berzenci aşiretinin şefi Şeyh Mahmut liderliğinde merkezi Süleymaniye olan özerk bir “Kürdistan” kurulmasını sağladılar. Bu bir aşiretler konfederasyonu idi. Bu özerk “Kürdistan”ın sınırlarının Noel'in önerisine uygun olarak Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürtlerin yaşadığı toprakları da içine alacak şekilde genişletilmesi, böylece süreç içinde İngiliz güdümünde bir “Büyük Kürdistan” yaratılması amaçlanıyordu. Bu tasarımı yaşama geçirecek ön hazırlıkları yapmak üzere, Binbaşı E. W. C. Noel 1919 yılı başlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gönderildi ve onun aracılığıyla bölgedeki Kürt aşiret şefleriyle bağlantı kuruldu. Aşiretlerin Türklere uzaklaşarak İngiliz tarafına geçirilmesi için büyük uğraş verildi. Bu amaçla onlara, Ermeni tehciri sırasında yaptıklarının hesabının sorulmayacağı güvencesi verildi. Ayrıca, Kürtler üzerinde etkili olabileceği düşünülen önde gelen Kürt lider ve entelektüelleriyle de bağlantı kuruldu. İstanbul'daki Kürdistan Teali Cemiyeti lideri Seyit Abdülkadir, 19. yüzyılın efsane Kürt lideri Ubeydullah'ın soyundan gelen Seyit Taha, Milli aşiretinin lideri ve Hamidiye alaylarının efsane ismi İbrahim Paşa'nın oğlu Şeyh Mahmut, Paris'teki Kürt delegasyonunun başı olan Şerif Paşa, Bedirhanlar ve Babanzadeler ile ilişki içine girildi.

Ancak İngilizlerin “Kürdistan” hesapları, daha 1919 yılı bitmeden tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Kuzey Irak'ta Şeyh Mahmut liderliğinde kurulan özerk yapının işlevsel olmadığı kısa sürede anlaşıldı. Çünkü hiçbir Kürt aşireti Şeyh Mahmut'un emrine girmek istemiyor, Şeyh Mahmut da yönetime kendi aşiret mensuplarını getiriyor, onları kayırıyordu. Özerk aşiretler konfederasyonunun uygulanamayacağını anlayan Bağdat'taki İngiliz yönetimi Şeyh Mahmut'un yetkilerini kısmak istedi. O da, Mayıs 1919'da İngiliz yönetime karşı ayaklandı. Haziran ayında İngiliz güçleri ve onlarla birlikte hareket eden Kürt aşiretleri, Şeyh Mahmut'a bağlı Berzenci aşireti savaşçılarını yenilgiye uğrattılar. Ağır yaralı olarak ele geçirilen Şeyh Mahmut Bağdat'ta yargılanıp

Qası

Akademik
Bakış

163

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

ölüm cezasına çarptırıldı. Ancak daha sonra cezası 10 yıl sürgün olarak hafifletildi ve sürgün cezasını çekmek üzere Hindistan'a gönderildi.¹⁹ Vilâyetin kuzeyinde de 1919 yılı boyunca sürekli ayaklanma halinde bulunan Kürtler, İngiliz işgal yönetimi için ciddi bir sorun oluşturdular. Birçok İngiliz istihbarat görevlisi ve çok sayıda imparatorluk askeri ayaklanmacılarca öldürüldü.²⁰

Noel'in Anadolu'da Kürtleri kazanmaya yönelik çalışmaları 1919 Eylülüne dek sürdü. Bu tarihte yaşanan "Ali Galip olayı" Noel'in Anadolu'daki fesat misyonunu sona erdirdi. İstanbul hükümeti tarafından Sivas Kongresi'ni basmakla görevlendirilen Ali Galip, yanında Bedirhan ailesinin önde gelenleri ve Binbaşı Noel olduğu halde Malatya'ya gelmişti. Kurulan tezgâha göre, buradaki Kürt aşiretleri kullanılarak Kongre basılacak, Mustafa Kemal Paşa ve yanındakiler tutuklanıp İstanbul'a gönderilecekti. Fakat komployu önceden öğrenen Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı karşı önlemler sayesinde girişim başarısız oldu ve komplocular Halep'e kaçtılar. Noel de onlarla birlikte kaçtı. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği, Ali Galip'in görevinden bilgileri olmadığını ve Binbaşı Noel'in onun yanında bulunmasının "talihsiz bir rastlantı olduğunu" öne sürdü.²¹ Elbette buna kimse inanmadı. İngilizler, büyük umut bağladıkları Kürt liderlerinin hiçbirisinin Kürtler üzerinde etkisi olmadığını da kısa süre içinde fark ettiler. Bu durumda, İngiliz güdümünde özerk bir "Kürdistan" devleti ya da aşiretler konfederasyonu kurmak düşüncesini bir kenara bırakmak zorunda kaldılar. Musul vilâyeti içindeki Kürt bölgelerini doğrudan Bağdat'taki merkeze bağlayarak İngiliz istihbarat subayları eliyle yönetmeye başladılar. Anadolu'dan ise bütünüyle çekildiler. İngiltere'nin Anadolu'daki "Kürdistan" serüveni sona erdi.

İngilizleri "Kürdistan" hesabını terk etmeye zorlayan başka nedenler de vardı. *Birincisi*, Fransa, bölgede İngiliz güdümünde bir "Kürdistan" oluşumunu kendi çıkarlarına aykırı buluyor ve karşı çıkıyordu.²² *İkincisi*, Amerikan Senatosu, Versailles Antlaşması'nı onaylamamıştı. Bu aynı zamanda, Başkan Wilson'un, Doğu Anadolu'da kurulması öngörülen Ermenistan devletinin *mandat* sorumluluğunun üstlenilmesi yönündeki politikasının da reddi anlamına geliyordu ve Doğu Anadolu'da bir Ermenistan devleti kurulması olasılığını bütünüyle ortadan kaldırıyordu. *Üçüncüsü*, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Kuvayı

19 Kaymaz, *Musul...*, *op.cit.*, s. 101-106.

20 *İbid.*, s. 106-110.

21 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk/Söylev*, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1981, s. 157-185; FO 371/4159, ME 44-A/131054/521: Robeck to Curzon, Constantinople, 19.9.1919/1830 R.; *DBFP*, I/IV, *op.cit.*, No. 616, s. 920-923; Andrew Ryan, *The Last of the Dragomans*, London, 1951, s. 140-141.

22 FO 371/4191, ME 44/16747/3050: G. Picot to M. Sykes, Paris, 12.1.1919.

Milliye hareketi güçlenmiş ve Anadolu'nun işgal altında olmayan tüm bölgelerinde denetimi sağlamıştı. İtilaf Devletleri'nin elinde Anadolu'daki Türk ulusçularını alt edebilecek büyüklükte bir askeri güç yoktu. *Dördüncüsü*, Türk ulusçularının artan baskısı altında bunalan Fransa, *Kilikya*'dan çekilmenin yollarını arıyordu. Bu amaçla George Picot'yu Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Sivas'a göndermişti. Fransızların *Kilikya*'dan çekilmeleri, Doğu Anadolu ile İtilaf güçleri arasındaki bağlantının bütünüyle kesilmesi demekti. *Beşincisi*, Sovyet Kızıl-ordusunun hızla Güney Kafkasya'ya doğru ilerlemesi karşısında, İngilizler bölgedeki tüm birliklerini geri çekmeye hazırlanıyorlardı. Kızıl-ordu ile Türk ulusçuları birleştiğinde, İtilaf güçlerinin bölgedeki varlıkları bütünüyle son bulacaktı.

Sonuç olarak, 1919 yılı bitmeden, İtilaf Devletleri'nin “Ermenistan” ve “Kürdistan” hayalleri, onlar açısından tam bir hayal kırıklığına dönüşmüştü. Ama o güne dek verilmiş sözler, kamuoyuna yapılmış açıklamalar vardı. Bunlardan bir anda geri dönülemezdi. O yüzden Sevr Antlaşması metnine şeklen “Ermenistan” ve “Kürdistan” ile ilgili hükümler konuldu. Ama bunların gerçekleşme şansı olmadığını herkes biliyordu.²³

3. Haşimi Hanedanı Yönetimindeki Irak'ta “Kürt Sorunu” ve Siyonistlerin Kürtlerle Bağlantı Kurmaları (1921-1958)

Ağustos 1921'de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'a, 50 yıl önce Mithat Paşa tarafından yaptırılmış olan Bağdat Sarayı'nda İngiliz Yüksek Komiseri Percy Cox tarafından taç giydirilmesiyle “Irak” adı verilen devlet kuruldu. Yeni devlet, Osmanlı İmparatorluğu'nun Basra, Bağdat ve Musul vilâyetlerinden oluşuyordu. Fakat Musul'un ve burada yaşayan Kürtlerin statüsü uzun süre belirsizliğini korudu. Ankara hükümeti, vilâyette yaşayan Türk ve Kürt nüfusunu İngiliz işgal yönetimine karşı ayaklandırarak Musul'u Türkiye'ye bağlamak için çeşitli yollar denedi. Bu amaçla 1921 yılında bölgeye bir askeri birlik gönderdi. Bu askeri birlik, özellikle 1922'de milis yarbayı Özdemir Bey'in vilâyete gelmesinden sonra önemli başarılar elde etti. Daha önce Antep direnişini başarıyla örgütlemiş olan Özdemir Bey, Revandiz'e yerleşti ve 1922 Ağustosunda kendisini destekleyen Kürt aşiretlerinin yardımıyla Britanya imparatorluk güçlerini yenilgiye uğratarak vilâyetin kuzeydoğu bölümünü işgalcilerden bütünüyle temizledi.²⁴ Bunun üzerine İngilizler, Milletler Cemiyeti'ni devreye soktular. Cemiyetin 1922 Ekiminde usulen aldığı bir kararla Irak, Musul vilâyetini de içerecek biçimde İngiltere'nin *mandat* yönetimi altına kondu. Türkiye, Millet-

²³ Kaymaz, *Musul...op.cit.*, s. 121-139.

²⁴ *Ibid.*, s. 189-197.

Gazi

Akademik
Bakış

165

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

ler Cemiyeti kararını tanımadı. İngilizler, Özdemir Bey'in gücünü kırabilmek için Hindistan'a sürgüne gönderdikleri Şeyh Mahmut'u geri getirerek Süleymaniye Valisi yaptılar. Böylece, Özdemir Bey'i destekleyen Kürt aşiretlerinin önemlice bir bölümünün onun yanından ayrılarak Şeyh Mahmut'un safına geçmesini sağladılar. Aşiretler arası ilişkilerin son derece kaypak ve güvenilmez zemininde bir süre konumunu muhafaza etmeye çalışan Özdemir Bey, İngilizlerin 1923 yılının Nisan – Mayıs aylarında düzenlediği bir karşı saldırı sonunda birliği ile birlikte Musul vilâyetinden çekilmek zorunda kaldı. İngilizler, bir süre sonra, artık işlerine yaramayan Şeyh Mahmut'u da tasfiye ederek vilâyetin tamamında denetimi yeniden kurdular.²⁵ Bundan sonra, Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul savaşımı siyasi/diplomatik zeminde sürecektir ve uluslararası petrol lobisinin isteği doğrultusunda hareket eden Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Musul vilâyetini İngiliz *mandatsı* altındaki Irak'a bağlaması ile sonuçlanacaktır. Bu karar, bir dizi siyasi ve diplomatik tezgâhın ve Doğu Anadolu'da kışkırtılan Kürt ayaklanmalarının ardından 1925 yılı sonunda alınacaktır. İçeride köklü toplumsal/siyasal devrimler yapmaya hazırlanan ve bunun için de barışçı bir ortama gereksinim duyan Türkiye, 1926 yılının Haziran ayında İngiltere ve Irak ile Ankara'da imzaladığı üçlü bir antlaşma ile Konsey kararını tanıyacaktır.²⁶ İngiliz emperyalizminin Anadolu Kürtleri üzerindeki oyunları 1930'ların başına değin sürecektir ve bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bir dizi Kürt ayaklanması yaşanacaktır. Ancak 1930'ların başında Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ile Avrupa kıtası üzerine savaş bulutları yerleşecek ve bu koşullar altında Türkiye'ye gereksinimi olduğunu değerlendiren İngiltere, Kürtleri kışkırtmaktan vazgeçecektir. Kışkırtmaların durmasıyla birlikte, Türkiye'deki Kürt ayaklanmaları bıçakla kesilir gibi kesilecektir. Bundan sonra 50 yılı aşkın bir süre Türkiye'de Kürt sorunu yaşanmayacak, Soğuk Savaş'ın biteceğinin anlaşılması üzerine, 1980'lerin ortalarına doğru Türkiye'ye duyduğu gereksinimin azalacağını değerlendiren Batı emperyalizmi, "Kürt kartı"nı yeniden açacaktır.

Musul'u Irak'a bağlayan Milletler Cemiyeti kararında, İngiltere, vilâyette yaşayan Kürtleri koruyacak yönetsel önlemleri alarak, Konsey'e sunmaya davet ediliyordu. Gerçi İngiltere'nin bu davete uyup uymadığını denetleyecek bir mekanizma yoktu; ama zaten bölgeye yönelik uzun vadeli hedefleri Kürt kimliğini olabildiğince geliştirip, bunu diğer bölge halklarına karşı bir silah olarak kullanacak olan İngiltere, bu doğrultuda elinden geleni yaptı. 1924'te Şeyh Mahmut'un tasfiye edilmesinden sonra Berzenci aşiretinin Kuzey Irak'taki et-

25 *Ibid.*, s. 197-202, 311-325, 361-362.

26 *Ibid.*, s. 244-292, 303-311, 379-597.

kisi kırıldı. Bundan sonra Barzan aşireti ön plana çıkmaya başladı. Barzan aşireti, 1920'lerin başında İngilizlerle Türkler arasında yaşanan Musul'un geleceğine ilişkin savaşında Türklerle ve Özdemir Bey'le birlikte hareket etmişti. Bu yüzden İngilizler tarafından tutulmuyordu. İngilizler, vilâyeti işgal ettiklerinden beri sürekli olarak kendileriyle birlikte hareket eden Caf ve Talabani aşiretlerini destekliyorlardı. Buna karşın Barzan aşireti, özellikle Molla Mustafa Barzani'nin aşiretin başına geçmesinden sonra Kuzey Irak'taki etkisini büyük ölçüde arttırdı. Şeyh Mahmut gibi, Molla Mustafa Barzani de merkezî yönetimle uzlaşmaya yatkın değildi. 1932 yılında İngiltere'nin Irak üzerindeki *mandat* yönetiminin kâğıt üzerinde son bulmasıyla birlikte, Barzan aşireti Bağdat'taki merkezî Irak yönetimine karşı ayaklandı. Ayaklanma Irak Ordusu tarafından İngilizlerin de yardımıyla bastırıldı ve Molla Mustafa Barzani evinde göz hapsine alındı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkede İngiliz karşıtlığının artması ve Başbakan Raşid Ali'nin Almanya ile bağlantı kurması üzerine, İngilizler Mayıs 1941'de Irak'ı ikinci kez işgal ettiler. Aynı yıl, Almanya Sovyetler Birliği'ne saldırınca, İngiliz ve Sovyet güçleri güvenlik gerekçesiyle İran'ı da işgal ettiler. Bağdat ve Tahran'daki merkezî yönetimlerin etkilerini yitirmesinden yararlanan Kürtler, hem Irak'ta, hem de İran'da ayaklandılar. İran'daki Kürtler Mehabad Cumhuriyeti adıyla bir devlet kurduklarını ilan ettiler. Bu, Moskova'nın desteği ile kurulmuş bir devletti. Sovyet yönetiminin amacı, Kürtleri kullanarak bölgesel etkinliğini arttırmaktı. İran Kürtleri ile birlikte hareket eden ve Mehabad Cumhuriyeti'nin bir benzerini Kuzey Irak'ta kurmayı amaçlayan Molla Mustafa Barzani, İran Kürdistan Demokratik Partisi'ni kendisine örnek alarak, 1946'da Irak Kürdistan Demokratik Partisi'ni (IKDP) kurdu. İkinci Dünya Savaşı bitince, İran ve Irak'taki işgal de sona erdi ve siyasal otoritesini yeniden kazanan Tahran yönetimi, 1947'de düzenlediği bir askeri operasyonla Mehabad Cumhuriyeti'nin varlığına son verdi. İran'da bulunan Molla Mustafa Barzani, Sovyetler Birliği'ne kaçarak bu ülkeden siyasal sığınma hakkı istedi.²⁷

1948 yılı, Ortadoğu'nun tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte, Birleşmiş Milletler kararıyla Filistin toprakları üzerinde İsrail adıyla bir Yahudi devleti kurulmuştur. Aslında bu, Batılıların, Yahudilere "vaat edilmiş topraklar" üzerinde bir yurt verme sözünü içeren 1917 tarihli Balfour Bildirisi ile

27 İhsan Şerif Kaymaz, "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye," *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 1, Sayı 1 (Haziran 2005), s. 22.

Gazi

Akademik
Bakış

167

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

başlatılan sürecin son aşamasıydı. *Holocaustun*²⁸ Yahudi halkına karşı dünya çapında bir acıma ve sempati duygusu yaratmış olmasından yararlanılarak, 1917'de verilen söz yaşama geçirilmiştir. İsrail'in kurulması, günümüze dek sürecek ve bölgeyi sürekli bir savaş ortamına, büyük sıkıntı ve acılara sokacak bir süreci başlatmıştır. Arap toprakları üzerinde, Batı emperyalizminin uzantısı olarak gördükleri bir Yahudi devletinin kurulmasını hazmedemeyen Arap devletlerinin İsrail'e saldırması ile başlayan Arap-İsrail savaşı günümüzde halen sürmektedir.

Arap-İsrail savaşında İsrail'in temel stratejisini "*peripheral strategy*" (=çevresel strateji) denilen bir anlayış oluşturur. Bu stratejinin temelleri, İsrail devleti kurulmadan çok önce atılmıştı. Tam adı, "*theory of allied periphery*" (=müttefik çevre kuramı) olan stratejinin ilkeleri daha 1930'lu yıllarda David Ben Gurion tarafından saptanmıştı. İsrail kurulunca devlet başkanı olan Ben Gurion, stratejiyi geliştirdi. Buna göre İsrail, Arap ülkelerini çevreleyen Türkiye, İran ve Etiyopya ile stratejik ilişkiler kurmalıydı. Ayrıca, bu strateji içinde Kürtlere de çok önemli bir yer veriliyordu. Çünkü İsrail'in iki önemli düşmanı olan Suriye ve Irak'ta önemli bir Kürt nüfus yaşıyordu. Suriye ve özellikle Irak'a yönelik yıkıcı faaliyetlerin en etkili aracı, bu ülkelerdeki Kürtlerin kışkırtılmasıydı. Bu amaçla Siyonist liderler, daha 1930'lu yıllarda Kürtlerle bağlantı kurmuşlardı. Siyonist gizli servisinde görevli Haham Shilia, Hebrew Okulu'nda okuyan bir öğrenci kimliğiyle geldiği Bağdat'ta bir ajan ağı kurmuş ve Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak'ın dağlık bölgeleriyle gizli bağlantı sağlamıştı. Yahudilerin Kürtlere duydukları ilginin bir nedeni de, "vaat edilmiş ülke" saydıkları toprakların, Kürtlerin yaşadığı toprakları yakından ilgilendiriyor olmasıydı. Siyonist lider Theodor Hertzl, 1904 yılında "Vaat edilmiş ülke"nin "Mısır'dan Fırat'a kadar uzandığını" söylemişti. İsrail devletinin kuruluşunun ele alındığı Birleşmiş Milletlerin 9 Ocak 1947 tarihli bir komite oturumunda ise Haham Fischmann, "vaat edilmiş ülkenin Nil ile Fırat ırmakları arasında yer aldığını" belirten bir rapor sunmuştu.²⁹ (Harita-1)

Irak genelinde, ülke nüfusuna oranları % 4'ü bulan önemli bir Yahudi azınlık yaşıyordu. Bunlar, Kuzey Irak'taki Kürtlerle bağlantı kurmak ve onları kışkırtmak için önemli bir rol üstleniyorlardı. M.Ö. 722 yılında Asur Krallığı'nın Yahudi Krallığı'nı yıktığı ve Filistin'de yaşayan Yahudilerin bir bö-

28 İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Yahudilere karşı uyguladığı soykırım.

29 Sergey Minasian, "The Israeli-Kurdish Relations," *21st Century*, No 1 (2007), s. 21-22, http://www.noravank.am/file/article/256_en.pdf; Oded Yinon, "A Strategy for Israel in the Nineteen Eighties," *Kivunim*, No 14 (February 1982) in "The Zionist Plan for the Middle East," Translated and Edited by Israel Shahak, Association of Arab-American University Graduates, Inc., Belmont, Massachusetts, 1982, Special Document No. 1, http://www.geocities.com/alabasters_archive/zionist_plan.html.

lümünü *Mezopotamya* ve *Medya*'ya götürdüğü İncil'de yazmaktadır. Babil Kralı II. Nabukadnezzar'ın Asurluları yenilgiye uğratmasından sonra, Babil'e (Bağdat) önemli sayıda Yahudinin yerleştirildiği bilinmektedir. Irak'taki Yahudi varlığı, İlkçağlardaki bu nüfus hareketlerinden kaynaklanmaktaydı. Asurlular tarafından Kuzey Irak'a yerleştirilen Yahudilerin sayısı, Yahudi hahamların yürüttükleri misyonerlik faaliyetleri sonucunda artmıştı. Ancak bu sayı, Irak'tan Filistin'e Yahudi göçleri nedeniyle 1930'larda azalmaya başladı. 1932'de Irak'taki İngiliz *mandat* yönetiminin son bulması, ertesi yıl Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ve buna bağlı olarak yükselen Nazi etkisi, Yahudi düşmanlığını ve Yahudiler üzerindeki baskıları arttırdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce binlerce Yahudi Filistin'e göç etti. 20. yüzyılın ortalarında, yani İsrail devleti kurulduğu zaman, Kuzey Irak'taki Yahudi varlığı 25-30 bin civarında tahmin ediliyordu ve bu sayının önemli bir bölümü Zaho kasabasında yaşıyordu. Bağdat'ta ise, aynı tarihlerde 130 bin civarında Yahudi'nin bulunduğu hesaplanıyordu. Arap-İsrail savaşı başlayınca, Arap ülkelerinde yaşayan Yahudiler, daha da artan baskılar karşısında bu ülkeleri kitlesel olarak terk etmeye başladılar. 1948 ile 1952 yılları arasında Irak'tan Filistin'e gidenlerin toplam sayısı 150 bine yaklaşıyordu. Bunlardan 113 bini, İsrail'in, Bağdat'a kurduğu hava köprüsü ile 1950 Mayısından 1951 Aralığına kadar hava yoluyla Filistin'e taşınmıştı.³⁰ Kuzey Irak'taki Yahudiler, çoğunlukla Türkiye üzerinden Filistin'e kaçtılar. Irak kaynaklarına göre bunların toplam sayısı 22.618 kişiydi. Sonuçta, Irak'ta yalnızca 5 bin civarında Yahudi kaldı. Bunlar da çoğunlukla büyük servet sahibi olanlardı. Servetlerini yitirmemek için birçoğu din değiştirerek Müslüman olmayı seçti. Yahudilerin Irak'taki varlığının son bulması, İsrail'in Kuzey Irak Kürtleri üzerindeki kışkırtıcı faaliyetlerinin zayıflaması sonucunu doğurdu.³¹

4. Abd ve İsrail'in “Kürt Kartı”nı İngiltere'den Devralması (1958-1991)

14 Temmuz 1958 tarihinde, General Abdülkerim Kasım liderliğindeki bir askeri darbeyle Irak'taki monarşi yönetimi yıkıldı ve cumhuriyet ilan edildi. Haşimi hanedanının mensupları ve monarşi rejiminin önde gelenleri öldürüldüler. Bağdat üzerindeki İngiliz etkisi böylece son bulurken, General Kasım Sovyet yönetimi ile yakın ilişkiler kurdu. Bu sayede, Sovyetler Birliği'nde sürgün hayatı yaşamakta olan Molla Mustafa Barzani Kuzey Irak'a geri dönme olanağı buldu. Rusya'da askeri eğitim görmüş olan 2 bin peşmerge de onunla birlikte

30 Howard Morley Sachar, *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, New York, 2000, s. 398-399. (İsrail'in bu hava operasyonuna “*Operation Ali Baba*”(Ali Baba Operasyonu) adı verilmiştir.

31 Minasian, *loc.cit.*, s. 18-19.

Gazi

Akademik
Bakış

169

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

geldi. Abdülkerim Kasım yönetiminin Irak'ı Batı çizgisinden uzaklaştıran bir politika izlemeye başlaması karşısında ABD, İsrail ve İran'ın desteklediği Kürt aşiretleri, 1961 yılında Barzani liderliğinde ayaklandılar. Merkezî yönetime karşı gerilla savaşımı yürüten Kürtlere, gereksinim duydukları her türlü lojistik destek İran topraklarından sağlanıyordu. Askeri eğitim, silah ve mühimmat gereksinimleri İsrail ve ABD tarafından karşılanıyordu. Bu dönemde yüzlerce Mossad ajanı ve İsrailli askeri uzman İran ve Irak'ta Kürtlerin yaşadığı topraklara yerleşmiş durumdaydı. Bu topraklar üs olarak kullanılmak suretiyle, Irak içlerinde örtülü operasyonlar yürütülüyordu. İsrail'in Mossad aracılığıyla ve Kürtleri kullanarak Irak'ta gerçekleştirdiği yıkıcı ve terörist eylemlerde, bu ülkede görev yapan Batılı insani yardım örgütlerinin gönüllülerinden de etkin biçimde yararlanılmaktaydı.³²

1960'lı yıllar Irak'ta birbirini izleyen askeri darbelerle geçti ve etkili bir merkezî yönetim kurulamadı. Ülke, 1963'e kadar General Abdülkerim Kasım, 1966'ya kadar General Abdüsselam Arif, 1968'e kadar da General Abdurrahman Arif liderliğindeki askeri cuntalar tarafından yönetildi. İstikrarlı bir yönetimin kurulamaması nedeniyle Kürt ayaklanmasına karşı etkili bir savaşım yürütülemedi. Bu dönemde Irak, Kürt ayaklanmacılarına karşı Suriye'nin desteğinden yararlandı. 1963 yılından itibaren Suriye birlikleri, Musul, Zaho ve Dohuk'ta Kürtlere karşı yürütülen operasyonlara fiilen katılmaya başladılar. İki ülke arasındaki yakınlaşma siyasi bir birlik oluşturma düşüncesinin ortaya çıkmasına yol açtı. 1963 yılının Ekim ayında bu yönde bir antlaşma imzalandı. Her ikisinde de Baas Partisi'nin iktidarda olduğu Suriye ve Irak tek bir devlet çatısı altında birleşecekti; iki ülke orduları da ortak bir komutanlık altında yeniden yapılandırılacaktı. Ama Irak'taki siyasi istikrarsızlık, bu antlaşmanın yaşama geçirilmesine olanak vermedi ve bir süre sonra Kuzey Irak'taki Suriye birlikleri geri çekildiler.³³

1968 yılında Baas Partisi'nin ülke yönetimine kesin olarak el koymasıyla birlikte, Irak'ta siyasi istikrar sağlandı. Fakat geçen 7 yıl süresince Kürt ayaklanması genişlemiş ve ciddi bir sorun haline gelmişti. İsrail, ABD ve İran'ın gizli istihbarat servisleri -Mossad, CIA ve SAVAK- tarafından etkin biçimde desteklenen Molla Mustafa Barzani, önemli bir güç edinmişti. Hatta IKDP, 1960'ların sonunda Mossad'ın yardımıyla kendi gizli istihbarat örgütünü (PARASTİN) bile kurmuş ve faaliyete geçirmiş durumdaydı.³⁴

32 Victor Ostrovsky, *By Way of Deception: A Dastardly Insider's Portrait of the Mossad*, Toronto, Standard, 1990'dan aktaran Minasian, *loc.cit.*, s. 22.

33 *İdem.*

34 *İbid.*, s. 22-24; Amicam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean*, London, Frank Cass, 1987, s. 15; David McDowall, *A Modern History of the Kurds*, New York,

Bu koşullar altında Baas yönetimi, Kürt ayaklanmasını sonlandıracak en uygun çözümün Barzani'yi devletle barıştırmak olduğunu değerlendirdi. Bu amaçla, Erbil, Dohuk ve Süleymaniye illerini kapsayan ve zaten bir süredir peşmergelerin denetiminde bulunan topraklar üzerinde bir Özerk Kürt Bölgesi kuruldu. Fakat Baas yönetimiyle Barzani arasındaki yakınlaşma çok kısa sürdü. Çünkü ABD ve İsrail, Araplara karşı ellerindeki en önemli kozlardan biri olan "Kürt kartı"nı yitirmeleri anlamına gelen böyle bir yakınlaşmaya izin veremezlerdi. Kürtler ise zaten her zaman istismara çok açıktı. Barzani, Amerikalı ve İsraili akıl hocalarının telkiniyle, Bağdat yönetiminden karşılanamayacak isteklerde bulundu; hatta Kerkük petroleri üzerinde hak iddia etti. Baas yönetiminin Irak petrolerini millileştirdiği ve Sovyetler Birliği ile bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzaladığı 1972 yılında Kürt ayaklanması eskisinden daha şiddetli olarak yeniden başladı. Ayaklanma sürerken, 1973 yılının Ekim ayında, tarihe *Yom Kippur* Savaşı (ya da Ramazan Savaşı) diye geçen dördüncü Arap-İsrail Savaşı yaşandı. Irak Ordusu, ayaklanma halindeki Kürtlerle uğraştığından savaşa katılmadı. Suriye ise, ordusunun önemlice bir bölümü Kürt ayaklanması nedeniyle kuzey-doğu sınırında bulunduğundan bu savaşta fazla etkili olamadı. Bu durum, İsrail'in uyguladığı "*peripheral strategy*"nin ne denli başarılı olduğunu gösteriyordu.

Kürt ayaklanmasıyla baş edemeyeceğini anlayan Baas yönetimi, son çare olarak İran'la anlaşmak zorunda kaldı. İki ülke arasında 1975 yılında Cezayir'de imzalanan antlaşma ile Irak, İran'ın *Şattül-arap* su-yolu ile ilgili isteklerini kabul ediyor ve ortak sınırdaki İran lehine bazı düzenlemeler yapıyordu. Karşılığında İran, Barzani'ye verdiği desteği çekmeyi ve Kürt ayaklanmacılarına topraklarını kullandırmamayı yükümleniyordu. Bundan sonra İsrail ve ABD'nin Barzani'ye sağladığı destek zayıfladı. Lojistik desteğini yitiren Kürt ayaklanması, 1975 yılında Irak Ordusu tarafından şiddetli bir biçimde bastırıldı. Molla Mustafa Barzani, önce İran'a, oradan da ABD'ye kaçtı ve öldüğü 1979 yılına kadar orada kaldı.

Bu süreçte IKDP içinde de ayrışmalar yaşandı. 1969'da partiden kopan bir grup, 1975'de Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (IKYB) kurdu. IKYB'nin başına 1976 yılında Celal Talabani geçti. Molla Mustafa Barzani'nin ölümüyle boşalan IKDP liderliğine ise, oğlu Mesud Barzani getirildi.

İran'ın, Irak'la anlaşarak, bu ülkede Kürt ayaklanmasını tezgâhlayan ABD ve İsrail'e sağladığı desteği çekmesi, bu ikilinin Şah rejimini gözden çıkarma-

I. B. Tauris and Co., Ltd. 1997, s. 320, 331. (1997'deki İslâm devriminden sonra işgal edilen Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nde bulunan belgeler, CIA ve Mossad'ın Kürtleri kışkırtma yönündeki eylemlerini ortaya koyan belgeleri açığa çıkarmıştı.)

Qası

Akademik
Bakış

171

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

sı sonucunu doğurdu. 15 yıldır Paris'te sürgün hayatı yaşayan Humeyni'nin yıldızı bundan sonra parladı. 1979 yılında Baas Partisi'nin asker kanadının lideri Saddam Hüseyin, Cumhurbaşkanı ve Devrim Komuta Konseyi Başkanı olarak Irak'ta yönetimi ele geçirdi. Saddam Hüseyin, geçmişte CIA ile yakın ilişkiler kurmuş olan karanlık bir kişilikti. Aynı yıl İran'da bir halk ayaklanması ile Şah rejimi yıkıldı ve Ayetullah Humeyni liderliğindeki İran İslâm Cumhuriyeti kuruldu. İran'da katı şeriat kurallarına dayanan yeni rejim, Batı karşıtı bir anlayışı benimseyerek, ABD ve İsrail'i açıkça düşman ilan etti. Bu gelişmeler, ABD-İsrail ikilisinin Kürtler üzerinde oynadıkları oyunların zayıflamasına yol açıyorsa da, kışkırtmaların bütünüyle son bulmasını sağlayamadı. 1950'lerden 1970'lere kadar Irak Kürtlerini sürekli olarak ayrılıkçılık yönünde kışkırtan İsrail ve ABD, bu politikalarının Türkiye'de yaşayan Kürtleri de hedef aldığı izlenimini vermekten özenle kaçındılar. Bu gerçek bile olsa, Irak'taki Kürtler sürekli olarak ayrılıkçı harekete teşvik edilirken, Türkiye'de yaşayan Kürtlerin bundan etkilenmemesi elbette olanaklı değildi. Nitekim 1960'lı yılların sonlarından başlayarak, Türkiye'de de ayrılıkçı Kürt hareketi kendini göstermeye başladı.

1980'de İran-Irak savaşı çıktığında, Kuzey Irak'taki Kürtler, bu kez İran'ın desteği ile yeniden ayaklandılar ve savaş boyunca, bölgedeki etkinliği iyice azalan Bağdat'taki merkezî yönetimden bağımsız hareket ettiler. Kuzey Irak'ta ortaya çıkan otorite boşluğu, PKK adlı ayrılıkçı terör örgütünün gelişmesine zemin hazırladı. 1984 yılında PKK'nın terör eylemlerine başlamasıyla ayrılıkçı Kürt sorunu Türkiye açısından yeni bir boyut kazandı. Kuzey Irak toprakları Türkiye'deki ayrılıkçı terörün beslendiği lojistik bir merkez haline gelince, Bağdat yönetimi ile anlaşmaya varan Türkiye, belirli aralıklarla bölgeye yönelik sıcak takip harekâtları düzenlemeye başladı. Bölgedeki fiili otorite boşluğu, CIA ve Mossad ajanlarının yeniden Kuzey Irak'a yerleşmelerine olanak sağladı. Bu durum 1988 yılında İran-Irak savaşının bitmesine kadar sürdü. Bu tarihte Saddam Hüseyin, Kuzey Irak'taki Kürtlere karşı bir intikam operasyonu başlattı. Mart 1988'de Halepçe kentinde kimyasal silah kullanılması, 5 bin sivilin ölmesine yol açarken, aynı yılın Ağustos ayında gerçekleştirilen ve *Enfal* adı verilen cezalandırma operasyonu sırasında iddialara göre yüzlerce köy yerle-bir edildi; 10 binlerce insan öldürüldü.³⁵

5. Batı Dünyasının “Kürt Sorunu”na Sahip Çıkması ve De Facto Kürdistan Devletinin Kurulması (1991-2003)

1991 yılı Kuzey Irak'ın ve Kürtlerin tarihinde bir dönüm noktasıdır. 1990'da Kuveyt'e saldırarak bu ülkeyi işgal ve ilhak eden Irak Ordusu, ABD öncülüğün-

³⁵ Kaymaz, *loc.cit.*, s. 22-23.

deki çok uluslu gücün müdahalesiyle Kuveyt'ten çıkarıldı. "Çöl Fırtınası" adı verilen operasyon sonrasında, Irak'ın kuzeyinde Kürtler, güneyinde ise Şiiler ayaklandı. Bu ayaklanmaların arkasında CIA ve Mossad'ın bulunduğu genel kabul gören bir görüştür. Her iki ayaklanma da Saddam Hüseyin yönetimi tarafından sertçe bastırıldı. Kuzeydeki bastırma operasyonu, büyük bir insanlık dramına dönüştü. 1988'deki Halepçe ve *Enfal* katliamlarının yineleneceğinden korkan 1,5 milyonu aşkın Kürt, kitlesel olarak İran ve Türkiye sınırlarına doğru kaçmaya başladı. Türkiye'nin sınıra yığılan Kürtleri içeri alması, çok sayıda PKK militanının da sığınmacılarla birlikte Türkiye'ye girmesine yol açtı; bu ise, izleyen yıllarda Türkiye'deki terör olaylarında ciddi bir tırmanışı beraberinde getirdi. Türkiye-Irak sınırında çok olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan Kürtlere İsrail tarafından önemli miktarda yardım malzemesi gönderildi. Bununla yetinmeyen İsrail lobileri ile uluslararası siyonist örgütleri, Irak Ordusunun durdurulması ve Kürtlere yardım edilmesi için dünya çapında propaganda başlattılar.³⁶ İsrail Başbakanı Yitzak Şamir, Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker'dan Kürtlerin saldırılardan korunmasını özellikle istedi.³⁷ Daha önce Halepçe ve *Enfal* katliamlarını fazla önemsemeyen Batı kamuoyları, bu kez İsrail'in yoğun girişimleriyle "Kürt sorunu"nu gündemlerinin en üst sırasına taşıdılar. Bundan sonra "Kürt sorunu," bölge dışı büyük güçlerin Kürtleri kullanarak bölgeye doğrudan müdahale etmelerine olanak sağlayacak bir biçimde nitelik değiştirdi ve ne yazık ki, ulusal çıkarlarımıza bütünüyle aykırı düşen bu değişikliğin gerçekleşmesinde, İsrail'in çabaları kadar, Türkiye'nin hataları da belirleyici oldu.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Irak'la yapılacak ateşkes antlaşmasına temel oluşturmak üzere aldığı 3 Nisan 1991 tarih ve 687 sayılı kararı güneyde ve kuzeyde ayaklanan Şiilerin ve Kürtlerin korunmasına ilişkin bir düzenleme içermiyordu. Ancak Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 5 Nisan 1991 günü Amerikan Başkanı George Bush nezdinde yoğun girişimlerde bulunarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aynı gün 688 sayılı kararı almasını sağladı. 688 sayılı karar, Irak topraklarının Kürtlerin yaşadığı bölümünde, -36. paralelin kuzeyi- "insani gerekçelerle" bir güvenli bölge (*safe haven*) oluşturulmasını; buradaki insanlara kurtarma, yardım ve evlerine dönüş olanağı sağlanmasını öngörüyordu. Türk ve Batılı diplomatlarca hazırlanan ve Fransa tarafından Güvenlik Konseyi'ne iletilen taslak, Küba, Yemen ve Zimbabve'nin olumsuz, Çin ve Hindistan'ın çekimser oylarına karşın, 10 oyla kabul edildi.

36 Andrea Barron, "U.S. and Israeli Jews Express Support for Kurdish Refugees," *Washington Report on Middle East Affairs*, May-June 1991, s. 64.

37 Israel Shahak, "Open Secrets: Israeli Nuclear and Foreign Policies," www.abc.com/historia/shahak/opensec/07.htm'den aktaran Minasian, *loc.cit.*, s. 25.

Gözi

Akademik
Bakış

173

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Hemen ardından, karar uyarınca, “Huzur Operasyonu” denilen kurtarma ve yardım çalışmaları başlatıldı.

Irak’a yönelik askeri operasyonda kendisini destekleyen Türkiye ve Suriye’nin tepkisini çekmek istemeyen Başkan Bush, Saddam yönetiminin ayaklanan Şii ve Kürt gruplarına karşı şiddet kullanması karşısında, Irak’ın iç işlerine karışmak niyetinde olmadıklarını açıklayarak ilk anda hareketsiz kalmıştı. Hatta İngiltere Başbakanı John Major’un Kuzey Irak’ta bir güvenli bölge oluşturulması önerisini geri çevirmişti. Fakat Turgut Özal’ın girişimiyle çıkarılan 688 sayılı karardan aldığı güçle, 16 Nisan 1991’de, Amerikan, İngiliz ve Fransız askerlerinin, Kürtlere yardım etmek üzere, Türkiye sınırına yakın bir bölgede konuşlandırılacaklarını açıkladı.³⁸ İlk anda üç ülkenin 16 bin askeri bölgeye konuşlandı. Daha sonra, ülke sayısı 11’e, asker sayısı 20 bine çıktı. Artık Irak’ın içişlerine uluslararası bir müdahale söz konusuydu ve buna dayanak oluşturan hukuksal düzenleme Türkiye’nin eseri idi. Ancak, Türkiye’nin hataları bununla bitmedi.

Koalisyon üyeleri, Temmuz 1991’de Irak’taki güçlerini geri çektiler. Bunun yerine, Türkiye’ye daha küçük bir acil müdahale gücü konuşlandırmaya karar verdiler. Silopi’ye yerleşen bu gücün kara unsurları bir süre sonra geri çekildi ve hava unsurları da İncirlik’e kaydırıldı. 30 Eylül 1991’den başlayarak 5 yıl boyunca görev süresi TBMM tarafından her 3 ayda bir uzatılan bu güce “Çekiç Güç” (*Poised Hammer*) adı verildi. 1997’den itibaren gücün adı “Keşif Gücü” (*Operation Northern Watch*) olarak değiştirildi; görev süresi de 6 ayda bir uzatılmaya başlandı. ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye’ye ait uçaklar değişik zamanlarda burada görev aldılar. Fransa, 1998’de, güçten çekildi. Bundan sonra Keşif Gücü, Amerikan, İngiliz ve Türk uçaklarının katılımıyla, ABD’nin Irak’a müdahale ettiği 2003 yılına değin faaliyetlerini sürdürdü. Aslında gücü oluşturan hava unsurlarının % 80’inden fazlası her zaman ABD’ye aitti. Türkiye’nin güce katılımı genelde sembolik düzeydeydi ve kendi toprakları kullanılarak yapılan bir operasyonun dışında olmadığını göstererek kamuoyundaki rahatsızlığı gidermek amacını güdüyordu.

Çekiç Güç / Keşif Gücü gibi isimlerle yürütülen operasyon, Bağdat’ın otoritesini Kuzey Irak’tan dışlama amacını güdüyordu. Bunun sonucunda, bölgedeki otorite boşluğu yerel Kürt gruplarca doldurulacaktı. Böylece, gelecekte kurulması öngörülen Kürdistan Devleti’nin oluşumuna zemin hazırlanacaktı. Kuzey Irak’ta, “güvenli bölge”nin oluşturulmasından hemen sonra, ABD

38 *Congressional Quarterly Weekly Report*, Vol. 49, No. 15 (April 13, 1991), s. 933; No. 16 (April 20, 1991), s. 1009-1011’den aktaran Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, I.B., İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 447-448.

ve İngiltere'nin girişimiyle, Irak'taki tüm rejim muhaliflerini bir araya getiren Irak Ulusal Kongresi örgütlendi. Kongre'nin, Aralık 1991'de Şam'da yaptığı ilk toplantının ardından da Kuzey Irak'ta seçim kampanyası başlatıldı. Kampanya boyunca, Kürt liderler, sürekli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünden yana oldukları mesajını verdiler. Elbette bu bir yalandı. 17 Mayıs 1992'de Kuzey Irak'ta parlamento seçimleri yapıldı. Seçimlere, aralarında IKDP ve IKYB'nin de bulunduğu 7 parti katıldı. % 7'lik ülke barajının uygulandığı seçimlerde 105 milletvekili belirlendi. IKDP ile IKYB'nin ayrı ayrı % 40'ın üzerinde oy aldıkları, diğer partilerin ise ülke barajını aşamadıkları açıklandı. Buna karşılık, Batı'nın baskısıyla Hıristiyan Süryani Partisi'ne, 105 üyeli mecliste 5 sandalye ayrıldı. Geri kalan sandalyeler, IKDP ile IKYB arasında eşit olarak (50-50) paylaştırıldı.³⁹ Parlametonun açılmasından sonra da, IKDP ve IKYB'nin 6'şar bakanla temsil edildikleri bir hükümet oluşturuldu. Böylece "Kürdistan Devleti" fiilen kurulmuş oldu.

Bu gelişmeler karşısında, Türk hükümetinin girişimiyle Ankara'da bir araya gelen Türkiye, İran ve Suriye hükümetlerinin temsilcileri, Kuzey Irak'ta kurulan hükümeti tanımadıklarını ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına izin vermeyeceklerini belirten ortak bir açıklama yaptılar. Ama her üç devletin de bu konudaki samimiyetlerinden kuşku duyulmasını gerektiren nedenler vardı. Bir kere İran ve Suriye, Kürtleri, komşularının iç istikrarını bozmak amacıyla bir araç olarak kullanmaktan hiçbir zaman geri durmamışlardı. Her iki ülke, PKK'nın kendi topraklarında üslenip, askeri eğitim kampları kurmasına göz yummuş, örgüt elebaşlarına da barınma olanağı sağlamıştı. Hatta Ankara'daki üçlü toplantı sırasında bile, PKK'ya verdikleri desteği fiilen sürdürüyorlardı. Kaldı ki, Irak'ın güneyinde, eninde sonunda kendi denetimine gireceğini umduğu bir Şii devletin kurulması olasılığına hiç de soğuk bakmayan İran'ın, Irak'ın toprak bütünlüğünü gerçekten isteyip istemediği çok tartışmalıydı. Öte yandan, Kuzey Irak'taki otorite boşluğuna yol açan sürecin başlamasında etkin biçimde rol alan; şimdi de topraklarında konuşlanmasına izin verdiği "Çekiç Güç" aracılığıyla bu sürecin devamına hizmet eden Türkiye, ortaya çıkan otorite boşluğunun doğal sonucu olan *de facto* Kürdistan Devleti'nin varlığından yakınmakta haklı sayılabilir miydi? Nitekim Ankara'daki ortak açıklama ancak suya yazılan yazı kadar etki yaptı.

Ankara'nın, kendi ulusal çıkarlarıyla bağdaşmayan gelişmeler karşısında göstermelik tepkilerin ötesinde ciddi bir tavır sergilememesi, hatta sürece katkıda bulunmayı sürdürmesi, ABD ve Batılıları daha da cesaretlendirdi.

³⁹ James A. Prince, "A Kurdish State in Iraq," *Current History*, Vol. 92, No. 570 (January, 1993), s. 17-22.

Gazi

Akademik
Bakış
175
Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

“Huzur Operasyonu”nun başlangıcında, Türkiye’den çekindiği için Kürtlerle doğrudan ilişki kurmaktan kaçınan ve Kürtlerin bu yöndeki girişimlerini de sürekli olarak geri çeviren Washington yönetiminin tutumunda, 1992’den başlayarak köklü bir değişiklik olduğunu görüyoruz. Bu değişiklikte, Yahudi, Ermeni ve Rum lobilerinin ABD’de Kürtler adına sürdürdükleri propaganda faaliyetleri etkili olmuştur. Fakat Amerikan yönetiminin Kuzey Irak’taki Kürt liderlerini doğrudan muhatap almak konusundaki çekingenliğini aşmasını sağlayan asıl etken, aynı şeyi Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın yapmış olmasıdır. Özal, 1991 yılının Haziran ayında, İKYB lideri Celal Talabani ile görüşmüştür. Kendi Cumhurbaşkanı bile, Kuzey Irak’taki Kürt liderlerini doğrudan muhatap aldıktan sonra, Türkiye’nin, aynı şeyi Amerikan yönetiminin yapmasına karşı çıkması elbette söz konusu olamazdı.

Kuzey Irak seçimlerinden 1 ay sonra, Haziran 1992’de, Irak Ulusal Kongresi Viyana’da ikinci toplantısını yaptı ve aralarında Barzani ile Talabani’nin de bulunduğu 8 kişilik bir heyeti Amerikan yönetimiyle görüşmelerde bulunmak üzere Washington’a gönderme kararı aldı. Heyet, 29 Temmuz 1992’de ABD Dışişleri Bakanı James Baker tarafından kabul edildi. İzleyen yıllarda, Amerikan yönetimiyle Kürt liderler arasındaki görüşmeler sık sık yinelenirdi. Üstelik bu süreçte Barzani, Talabani ve diğer Kürt temsilcileri ABD’ye Türkiye Cumhuriyeti’nin verdiği kırmızı pasaportlarla giriş yaptılar.

Kuzey Irak’ta Türkiye’nin desteğiyle kurulan *de facto* Kürdistan Devleti, yine Türkiye’nin yardım ve desteğiyle kurumsallaşma olanağı buldu. 10 yılı aşkın süreyle Türkiye toprakları, “insani yardım” adı altında Kuzey Irak’a ulaştırılan ve nitelikleri çok tartışmalı olan yardım malzemelerinin geçirildiği ana güzergâh olarak kullanıldı. BM Güvenlik Konseyi’nin 1995’te aldığı 986 sayılı karar çerçevesinde Irak’ın petrol satışından elde ettiği gelirden Kuzey Irak’taki Kürt gruplara ayrılması şart koşulan % 15’lik bölüm ve Amerikan Kongresi’nin 1998’de kabul ettiği “Irak’ı Özgürleştirme Yasası” çerçevesinde ABD’nin Iraklı muhaliflere yaptığı 97 milyon dolarlık maddi yardım, Türkiye toprakları kullanılarak Kuzey Irak’taki Kürt gruplarına ulaştırıldı. Ayrıca bu gruplar, Türkiye ile yaptıkları sınır ticaretinden de önemli miktarda gelir elde ediyorlardı. “Çekiç Güç / Keşif Gücü” bünyesinde faaliyet gösteren Amerikan-İngiliz uçaklarının bu Kürt gruplarına, görev tanımlarıyla bağdaşmayacak biçimde bazı yardımlarda bulduklarına ilişkin spekülasyonlar da hiç eksik olmadı.⁴⁰

Diğer yandan, Kuzey Irak’ta yaratılan ortam, burada üslenen PKK’nin Türkiye’ye yönelik eylemlerini daha kolay örgütlemesine olanak sağladı. Türkiye, 1984’te Irak ile yaptığı anlaşmaya dayanarak, Kuzey Irak’a birkaç kez as-

40 Yalçın Doğan, *Milliyet*, 3.2.1993.

keri operasyon düzenledi. Ama bir yandan PKK'nin üslenip örgütlenmesi için uygun ortamın hazırlanmasına katkıda bulunulurken, diğer yandan PKK'ya yönelik operasyonlar düzenlemenin inandırıcılığını elbette tarih sorgulayacaktır.

1992'deki parlamento seçimlerinin üzerinden 2 yıl bile geçmeden, IKDP ile IKYB yanlıları arasında çatışma çıktı. Bu koşullarda parlamento ve hükümet faaliyetleri elbette sona erdi yani *de facto* yönetim çöktü. 1994 Haziranı'nda, Türkiye devreye girerek, tarafları Silopi'de bir araya getirdi ve -her nedense- uzlaşmalarını sağlamaya çalıştı. Ancak Silopi görüşmelerinden sonuç alınamadı. Ağustos ayında, İran'ın desteklediği Talabani'ye bağlı peşmergeler, IKDP'nin yönetim merkezinin bulunduğu Erbil'i ele geçirdiler. Bundan sonra çatışmalar daha da şiddetlendi. ABD'nin devreye girmesiyle görüşme trafiği yeniden başlatıldı. 1995 Temmuz'unda Lizbon'da, aynı yılın Eylül'ünde Dublin'de bir araya gelen taraflar anlaşmaya varamadılar. Ekim ayında bu kez İran'ın girişimiyle Tahran'da masaya oturan IKDP ve IKYB'nin anlaşmaları yine mümkün olmadı.⁴¹

1996 Temmuzunda hiç beklenmedik bir olay yaşandı. Irak Cumhuriyet Muhafızları, düzenledikleri bir operasyonla Erbil'deki IKYB denetimine son verdiler. Bölgede kuş uçurtmayan Çekiç Güç'e bağlı uçakların Cumhuriyet Muhafızları'nın Erbil'e kadar gelip, IKYB'yi kentten çıkardıktan sonra geri dönmelerine göz yummaları yeni soru işaretleri yarattı. Erbil'de yeniden denetim sağlayan IKDP peşmergeleri, kısa bir süre sonra IKYB'nin yönetim merkezi olan Süleymaniye'yi de ele geçirdiler. IKYB yanlısı Kürtler kitle halinde İran sınırına doğru kaçmaya başlayınca, ABD bir kez daha devreye girdi ve 23 Ekim 1996'da taraflar arasında ateşkes antlaşması imzalanmasını sağladı. Antlaşma ile olayların başlangıcındaki duruma geri dönüldü. Böylece 2 yıldan uzun süren ve binlerce insanın ölümüne yol açan çatışmalar son buldu.

Aralarındaki çatışmaya son veren Kürt gruplar, yine Türkiye'nin önyak olmasıyla, 1996 yılı Aralık ayında Ankara'da barış masasına oturdularsa da sonuç alamadılar. Bunun üzerine, yine ABD devreye girdi ve Barzani ile Talabani'yi 1998 Eylülünde Washington'da bir araya getirdi. Fakat antlaşma sağlanamadı. 2003 Martı'nda ABD müdahalesi gerçekleştiğinde, Kuzey Irak'ta iki siyasal ve yönetsel birim bulunuyordu. Erbil IKDP'nin, Süleymaniye ise IKYB'nin yönetim merkeziydi.⁴²

41 Sa'di Berzenci, "Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş," *Avrasya Dosyası*, C. 3., S. 1 (İlkbahar 1996), s. 193-216; Ümit Özdağ, "Kuzey Irak ve PKK," *Avrasya Dosyası*, C. 3., S. 1 (İlkbahar 1996), s. 81-104.

42 Arı, *a.g.e.*, s. 445-468.

görsel

Akademik
Bakış

177

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Bu arada dünya, bir başka olaya daha tanık oldu. Kuzey Irak'taki karışık Kürt grupları arasındaki çatışmanın yarattığı kargaşa sırasında, çok sayıda özel eğitilmiş Kürt'ün ABD adına bölgede casusluk yaptıkları anlaşıldı. Amerikalılar, deşifre olan bu insanları, Türkiye üzerinden Pasifik Okyanusu'ndaki Guam Adası'na götürdüler. Kuzey Irak'ta Kürt Devleti'nin kurulması sürecinde kendilerinden yararlandığı anlaşılan bu insanların daha sonra ABD tarafından hangi amaçlarla kullanıldıkları bilinmiyor. Ama izleyen yıllardaki çeşitli Amerikan operasyonlarında ve 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi sırasında bu casus Kürtlerin kullanıldığını tahmin etmek güç olmasa gerektir.

ABD ve İsrail'in Kuzey Irak Kürtlerine verdiği desteğin bir kez daha açığa çıkmasının Türkiye'de yarattığı rahatsızlık karşısında, dönemin İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, 1997 Mayıs ayında PKK terörünü kınayan bir açıklama yapma gereğini duydu. Bu açıklamanın yapılmasındaki asıl amaç, PKK terörüne destek veren Suriye'ye karşı Türkiye'yi İsrail'in yanına çekmekti. Ancak açıklama Türkiye'yi tatmin etmedi. Bunun üzerine, daha somut adımlar atılmasını gerekli gören İsrail, 1998 yılında Güney Lübnan'daki terör kamplarına karşı düzenlediği ve "Grapes of Wrath" (=Gazap Üzümleri) adını verdiği operasyon sırasında Bekaa Vadisi'ndeki PKK kamplarını da vurdu. 1999'da ise, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yerinin belirlenmesinde Türk istihbaratına gerekli bilgileri sağlayarak, yakalanmasına yardımcı oldu. Böylece Kuzey Irak'taki eylemlerinin Türkiye'yi hedef almadığını kanıtlamaya çalıştı.⁴³

6. De Facto Kürdistan Devletinin Tanınmasına ve Orta-Doğu'nun Siyasi Haritasının Değiştirilmesine Doğru (2003-2007)

İsrail'in Türkiye'yi teskin etmeye yönelik girişimleri, bölgedeki uzun vadeli güvenlik önceliklerinin değiştiği ve bu öncelikler içinde Kürtlerin taşıdığı önemin azaldığı anlamına gelmiyordu. Bölgenin siyasi haritasının, İsrail'in güvenlik çıkarlarına uygun olarak yeniden çizilmesi sürecinde Türkiye'nin hareketsiz kalmasının sağlanması amaçlanıyordu. Nitekim 1996 tarihinde Başbakan Netanyahu'ya sunulan bir rapor, gelecekte neyin planlandığını ortaya koyuyordu.⁴⁴ Raporu hazırlayanlar arasında Bush yönetiminde Pentagon'un kilit isimleri arasında yer alacak olan Richard Perle, James Colbert, Doug-

43 Minasian, *loc.cit.*, s. 25.

44 Rapor, *The Institute for Advanced Strategic and Political Studies* (=Gelişmiş Stratejik ve Politik Çalışmalar Enstitüsü) adlı Amerikan *think-tank* kuruluşuna bağlı *Study Group on A New Israeli Strategy Toward 2000* (=2000'e Doğru Yeni İsrail Stratejisi Üzerine Çalışma Grubu) tarafından hazırlanmıştı ve "A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm," (=Yeni Bir Fırsat: Devletin Güvenliği İçin Yeni Bir Strateji) başlığını taşıyordu. (<http://www.iasps.org/strat1.htm>).

las Faith, David Wurmser gibi isimler bulunuyordu. Bunların tümü, kısaca *neo-cons* olarak adlandırılan Amerikan yeni muhafazakârlarının temsilcileriydi. Evanjelik Hıristiyanlar, İsrail adına faaliyet gösteren dış politika uzmanları ve lobiciler ile aşırı sağcı politikacılardan oluşan yeni muhafazakârlar, 1990'ların başında Yahudi bilim adamı Bernard Lewis tarafından geliştirilen ve daha sonra Büyük Ortadoğu (ya da Genişletilmiş Ortadoğu) Projesi adını alacak olan bir tasarıma uygun olarak, Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmak istiyorlardı. İşte 1996 yılında Netanyahu'ya sunulan rapor, bu yönde atılmış bir *ilk adım* olması bakımından önem taşıyordu. Raporun içeriği kısaca, Ortadoğu'ya yönelik olarak uygulanması öngörülen yeni bir Amerikan-İsrail emperyal planını yansıtıyordu. Buna göre, 1) İsrail'in Filistin sorununu Araplarla görüşmeler yoluyla ve "toprak karşılığı barış" (*=land for peace*) formülüne göre çözmesini öngören Oslo süreci terk edilmeli ve Filistinlilerin İsrail'in koşullarını kayıtsız şartsız kabul etmeleri sağlanmalıydı. 2) İsrail topraklarını hedef alan terör eylemlerine karşı, Filistin topraklarında "sıcak takip hakkı" (*=right of hot pursuit*) kullanılmalıydı. Lübnan'a, özellikle bu ülkedeki Suriye hedeflerine ve Hizbullah mevzilerine karşı silahlı müdahalede bulunulmalıydı. 3) Suriye üzerinde, kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle baskı kurulmalı, bu ülkedeki rejim değiştirilmeli, Suriye'nin geriletmesi, çevrenmesi ve zayıflatılması sağlanmalıydı. Golan Tepelerinin geri verilmeyeceği açıkça ortaya konmalıydı. 4) Irak'ta Saddam Hüseyin yönetimi görevden uzaklaştırılmalı ve Irak devleti *yeniden yapılandırılmalıydı*. Bu ülkede Haşimi hanedanının yeniden iş başına getirilmesi ve bu yolla Necef'teki Şii merkezinin denetim altına alınması durumunda, Güney Lübnan'daki Şiiilerin İsrail karşıtı eylemlerinin önüne geçilebileceği belirtilmekteydi. 5) İsrail, klâsik güç dengesi politikasına geri dönmeli ve bunun gereği olarak Türkiye ve Ürdün ile yakın işbirliği yapmalıydı.⁴⁵ Özetle raporda Ortadoğu'daki "düşman" rejimlerin silahlı kuvvetler kullanılarak değiştirilmesi, bölgeye yönelik olarak genel bir destabilizasyon ve çevreleme politikasının uygulanması ve bölgenin savaş ortamına sürüklenmesi öngörülmüyordu.⁴⁶ Netanyahu, önce rapordaki önerilere uygun bir politika izlemeye yeltendi. Ama Clinton yönetiminin uyarısıyla Filistinlilerle görüşme sürecine geri döndü.⁴⁷ Ancak ABD'de 2000 yılında yapılan tartışmalı başkanlık

45 Sidney Blumenthal, "The Neo-cons' Next War," *Salon.com.*, August 3, 2006, http://www.salon.com/opinion/blumenthal/2006/08/03/mideast/index_np.html; John Dizard, "How Ahmad Chalabi Conned to Neo-cons," *Salon.com.*, May 4, 2004, http://archive.salon.com/news/feature/2004/05/04/chalabi/index_np.html.

46 Jason Vest, "The Men from JINSA and CSP," *The Nation*, September 2, 2002, <http://www.thenation.com/doc/20020902/vest>; Daniel Levy, "Ending the Neo-Conservative Nightmare," *Haaretz*, 04.08.2006, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/746312.html>.

47 Blumenthal, *loc. cit.*

Gazi

Akademik
Bakış

179

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

seçimlerinden sonra kurulan George W. Bush yönetimi, raporun hazırlayıcılarının tümünü Pentagon'un kilit noktalarına getirdi. Artık raporun sahibi İsrail değil, doğrudan doğruya ABD idi.⁴⁸

Amaç, Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmak, dolayısıyla bölgenin haritasını yeniden çizmekti. Bu yapılırken iki temel hedef gözetilecekti: 1) Petrol ve doğal-gaz akışının denetlenmesi; Batı'nın endüstri merkezlerine sürekli ve güvenli enerji akışının sağlanması; 2) İsrail'in bölgesel askeri gücünün pekiştirilmesi ve güvenliğinin sağlanması. Bölgedeki birçok ülkenin rejimleri değiştirilecek, olasılıkla yeni bazı devletler kurulacak, eskileri yeniden tanımlanacaktı. Yeni muhafazakârların önde gelen uzmanlarına göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Ortadoğu'da ele geçirilen bu en büyük tarihsel fırsat iyi değerlendirilmeliydi.⁴⁹ Bu düşünceye uygun olarak, Sykes-Picot Antlaşması'ndan bu yana, Ortadoğu'yu hedef alan en geniş kapsamlı ve iddialı proje uygulamaya kondu. Bahane ise hazırды: 11 Eylül saldırısı.

"Tarihsel fırsat" ifadesini kullananların bundan anladıkları şey öncelikle Irak'ın, piyasa değeri 30 trilyon doların üzerinde hesaplanan zengin petrol varlığına el konacak olmasıydı. Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in 2002 yılında açıkladığı yönetim raporunda, enerji güvenliğinin Amerikan dış politikasında merkezî bir yer tuttuğu belirtiliyor ve "Körfez bölgesinin ABD'nin uluslararası enerji politikasının odağını oluşturduğu" özellikle vurgulanıyordu.⁵⁰ Öte yandan yine aynı raporda, Amerikan yönetiminin dış politika öncelikleri arasında birinci sırayı İsrail'in güvenliği konusunun oluşturduğu görülüyordu. Yahudi devletine yöneltebilecek her türlü tehdit kararlılıkla bertaraf edilecekti.

Amerikan işgal güçleri plan gereği önce Afganistan ve Irak'a yerleştiler. Bundan sonra, *neo-con*ların önde gelen kalemleri sıranın Suriye ve İran'da olduğunu yazmaya başladılar. Onlara göre, teröre karşı yürütülen savaş Suriye ve İran'ı içine alacak şekilde genişletilmeli, Şam ve Tahran'daki terörist

48 Ian Buruma, "How to Talk About Israel," *New York Times*, August 31, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/08/31/magazine/31ANTISEMITISM.html?ex=1377662400&en=7a8cfb612d5fffa2&ei=5007&partner=USERLAND>; Karen Kwiatowski, "Israel Makes Its 'Clean Break,'" *Anti-War.com.*, July 15, 2006, <http://www.antiwar.com/orig/kwiatowski.php?articleid=9306>; Brian Whitaker, "Playing Skittles with Saddam," *Guardian Unlimited*, September 3, 2002, <http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4493638,00.html>; John Mearsheimer and Stephen Walt, "The Israel Lobby," *London Review of Books*, Vol. 28, No. 6, 23.03.2006, http://www.lrb.co.uk/v28/n06/mear01_.html; Sandy Tolan and Jason Felch, "Beyond Regime Change," *L. A. Times*, December 1, 2002, <http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/2002/1201beyond.htm>.

49 Tolan – Felch, *loc.cit.*; Kanan Makiya, "A Model for Post-Saddam Iraq," *American Enterprise Institution*, October 3, 2002, <http://www.benadorassociates.com/article/140>.

50 Tolan – Felch, *loc.cit.*

devletler de tepelenmeliydi.⁵¹ Bu iki hedefe karşı kullanılacak en stratejik hareket noktası ise, Kuzey Irak'tı. Hareketin önde gelen isimlerinden Pearle ve Wurmser, daha 1998 yılında Yahudi *Forward* gazetesine verdikleri demeçlerde, Kuzey Irak'taki uçuşa ve dalışa yasak bölgenin sınırlarının genişletilmesi ve İsrail, Ürdün, Orta ve Kuzey Irak ile Türkiye'nin birbirine bağlanması gerektiğini söylüyorlardı.⁵² Böylece, -Afganistan ve Irak'ın da denetim altına alındığı düşünülürse- Suriye ve İran bütünüyle çevrelenmiş olacaktı. Ortadoğu'nun siyasi haritasının yeniden çizilmesi tasarlanırken Kuzey Irak'a özel bir önem verildiği anlaşılıyordu.

Tasarıyı hazırlayıp uygulamaya koyanların, Türkiye'nin ulusal duyarlılıklarını gözetmek gibi bir kaygı taşımadıkları, 2003 yılının başlarında yaşanan tezkere bunalımı sırasında bir kez daha ortaya çıkmıştır. ABD Türkiye'den, kuzeyde ikinci bir cephe açmasına olanak tanınmasını ve Türkiye topraklarında kendisine kara ve hava üsleriyle çeşitli havayolu, liman ve ulaşım kolaylıkları sağlanmasını istemiştir. Türkiye ise, karşılığında şu taleplerde bulunmuştur: 1) Türk Ordusu sınır güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Kuzey Irak'ta doğrudan ve bağımsız olarak operasyon yapabilmelidir; 2) Barzani ve Talabani'ye bağlı peşmergelere verilmesi öngörülen silahların dağıtımını Türkiye'nin denetiminde yapılmalı ve operasyon bittikten sonra bu silahlar yine Türkiye'nin denetiminde toplanmalıdır; 3) Kuzey Irak'taki Amerikan askerlerinin görevi, bölgedeki Türk birlikleriyle 36. paralelin güneyindeki Amerikan birlikleri arasında bağlantıyı sağlamakla sınırlı olmalıdır; 4) Katar'daki komuta merkezinde Amerikalı komutanla birlikte bir Türk komutan da görev yapmalıdır; 5) Türkiye'de, Katar'dakine eş ikinci bir harekât merkezi kurulmalı ve bunun da başına birer Amerikalı ve Türk komutan atanmalıdır. Türk isteklerinden özellikle ilk ikisi Amerikan tarafınca kabul edilmeyince anlaşma sağlanamamıştır. Ama gerek dünya medyası, gerekse bizim bilinen medyamız, sanki anlaşmazlık ekonomik konulardan çıkmış gibi bir izlenim yaratmaya çalışmışlardır. İşgal operasyonu başladıktan sonra ABD, Türkiye'yi Kuzey Irak'a girmemesi konusunda uyarmıştır. Ama aynı ABD, Türkiye'den, Amerikan füze ve uçaklarının geçmesi için hava sahasını açmasını istemekten de geri kalmamıştır.⁵³

2003 müdahalesi, Kuzey Irak'ta 1991'de Türkiye'nin hatasıyla kurulan ve yine Türkiye'nin yıllarca süren hatalarıyla gelişip serpilen özerk Kürt yapılanmasının daha da güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Buna bağlı olarak, başından beri çok güçlü temeller üzerinde kurulmasına özen gösterilen İsrail-

51 Michael Ledeen, "The War won't End in Baghdad," *Wall Street Journal, Opinion Journal*, September 4, 2002, <http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002213>.

52 Tolan – Felch, *loc. cit.*

53 Arı, *op.cit.*, s. 508-509.

gazi

Akademik
Bakış

181

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

Kürt ilişkilerinin, bundan sonra daha da güçleneceği ve bu durumun İsrail'i, başta Türkiye olmak üzere tüm bölge ülkeleri ile ilişkilerini yeniden tanımlamaya yönelteceği anlaşılmaktadır.⁵⁴ Nitekim 2004 yılında IKDP lideri Mesud Barzani ve IKYB lideri Celal Talabani ile görüşen İsrail Başbakanı Ariel Şaron, Iraklı Kürtlerle gayet iyi ilişkiler içinde oluklarını ve bu ilişkilerini daha da geliştireceklerini kamuoyu önünde ilan etti.⁵⁵ Bundan sonra, gerçekten de ilişkilerin özellikle güvenlik boyutunda hızla geliştiğine tanık olundu. İsraili askeri uzmanların peşmergeleri düzensiz milis gruplarından düzenli orduya dönüştürecek şekilde eğittikleri ortaya çıktı.⁵⁶ Gerçi hem Barzani, hem de Talabani haberi yalanladılar; buna karşın haberin doğru olduğundan kimsenin kuşkusu bulunmamaktadır. İsrail hükümeti, Türk hükümetine resmi güvence vererek, eğer İsraili uzmanlar Kuzey Irak'taki Kürtlere askeri eğitim sağlıyorsa bile, bunun İsrail devletinin inisiyatifiyle gerçekleşmediğini, peşmergelere askeri eğitim verenlerin bireysel olarak hareket eden İsraililer olabileceğini öne sürdü.⁵⁷ Elbette bu güvence inandırıcı olmaktan çok uzaktı. İsrail'in, sayıları 75 binle 100 bin arasında değişen peşmergeleri düzenli ordu haline getirmek için Kuzey Irak'ta büyük bir askeri eğitim merkezi kurduğu ve amacının, hem İran'a karşı gerçekleştirilecek olası bir müdahalede, hem Irak içindeki Şii ve Sünni İslâmî unsurların etkisizleştirilmesinde bu güçten yararlanmak olduğu biliniyor.⁵⁸ Fakat böyle bir gücün, bir kere oluşturulduktan sonra, Türkiye'ye karşı da kullanılmayacağını düşünmek gerçekçi olur mu? Nitekim Kuzey Iraklı Kürt liderlerin Türkiye'ye karşı giderek pervasızlaşan tehditkâr söylemlerinin ardında ABD ve İsrail'den aldıkları doğrudan/dolaylı destek kadar, askeri güçlerinin giderek büyümekte oluşundan duydukları güven duygusu da vardır.

İran sorunu ciddiyet kazandıkça, "Kürt sorunu"nun giderek daha çok ısınacağı ve Türkiye'nin ABD ve İsrail'le olan ilişkilerinin bundan olumsuz etkileneceği anlaşılmaktadır. İran'a müdahale olasılığı gün geçtikçe ağırlık kazanmaktadır. Bunun en önemli göstergesi, ABD ve İsrail'in İran'a karşı "Kürt kartı"nı açıkça kullanmaya başlamış olmalarıdır. İran'daki çeşitli ayrılıkçı Kürt örgütleri Mossad ve CIA'nın girişimleriyle 2006 yılının Mart ayında Kuzey Irak'ın Erbil kentinde "Doğu Kürdistan (İran Kürdistanı) Birleşik Cephesi" adı altında birleştirilmişlerdir.⁵⁹ "Birleşik Cephe"nin amacının, Tahran yönetimi-

54 Minasian, *loc.cit.*, s. 26.

55 *Idem.*

56 Magdi Abdelhadi, "Israelis Train Kurdish Forces," *BBC World, Middle East*, September 20, 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5364982.stm.

57 Minasian, *loc.cit.*, s. 27.

58 Minasian, *loc.cit.*, s. 28.

59 "United Front of the Eastern (Iranian) Kurdistan" (=Doğu Kürdistan [İran Kürdistanı] Birleşik Cephesi) 'ni oluşturan başlıca örgütler şunlardır: "Democratic Party of Iranian Kurdistan" (İran Kür-

ne karşı silahlı savaşım vermek olduğu açıklandı. Kısa adı PJAK olan örgüt, lojistik merkez olarak Kuzey Irak topraklarını kullanmakta ve ABD ile İsrail'in sağladığı maddi ve askeri destekten yararlanarak İran içlerinde çeşitli terörist eylemler düzenlemektedir.⁶⁰ ABD ve İsrail, doğrudan değil, örtülü şirketler ve örgütler aracılığıyla, ama büyük bir kararlılıkla Kuzey Irak'taki askeri, siyasi ve ekonomik etkinliklerini artırmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla Kuzey Irak'a, ileride İran'a karşı kullanmak düşüncesiyle önemli alt-yapı yatırımları yapmaktadırlar. İsrail, bu amaçla Erbil'de büyük ve modern bir havaalanı inşa etmiştir. (Harita-2)

ABD ve İsrail, Şah döneminde (1950'lerden 1970'lere kadar) yaptıkları uygulamanın aynısını, fakat tam ters yöne gerçekleştirmektedirler. O zaman Kürtleri kullanarak Irak içlerinde terörist eylemler düzenlemek için İran topraklarından yararlanıyorlardı. Şimdi İran'a karşı Irak topraklarından yararlanmaktadırlar. Değişmeyen, tek şey Kürtlerin kullanılıyor olmasıdır.

Son dönemde Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye yönelik olumsuz yansımaları PKK terörünün tırmanışa geçmesinde kendisini göstermiştir. Terör tırmanırken, Türk Ordusu'nun kayıpları da giderek artmaktadır. Terörist saldırılar, genellikle Kuzey Irak'ta üslenen gruplarca gerçekleştirilmekte, Türkiye'nin terör üslerinin ortadan kaldırılması yönündeki istemleri ise, sağır kulaklardan dönmektedir. ABD'nin bu konuda etkisiz kalması, bu ülkenin yetkili organlarınca, Irak'taki Amerikan işgaline karşı süre giden direnişe dayandırılmaktadır. Irak'ta zor durumda bulunan ABD, yalnızca Kuzey Irak'taki Kürtlerin desteğine sahiptir; PKK'ya karşı askeri bir operasyon düzenleyerek bu tek destek noktasını da yitirmeyi göze alamaz denmektedir.⁶¹ İran, Kuzey Irak'ta kendisi için tehdit oluşturan yapılanmaya karşı gerekli önlemleri almış, askeri müdahale ile sınırda belli bir güvenlik koridoru oluşturmuştur. Türkiye ise, tüm kayıplarına karşın bunu bir türlü yapamamıştır. Askeri kanatla hükümet arasındaki bir tür "kedi-fare oyunu"⁶² yüzünden aylardır süren müdahale söylentilerinin içi bir türlü doldurulamamıştır. Hükümet, Batı'nın, kendisi için yaşamsal olduğunu düşündüğü maddi desteğini yitirmekten çekinmektedir. Öte yandan asker kanadının da bazı kaygıları olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey Irak'a yönelik bir askeri operasyonun anlamı, sınırın 3-5 kilometre

distan Demokratik Partisi), "Organization for the Struggle of Iranian Kurdistan" (=İran Kürdistanı Mücadele Örgütü), "Revolutionary Union of Kurdistan" (=Kürdistan Devrimci Birliği).

60 Minasian, *loc.cit.*, s. 28.

61 Council Special Report No. 15 "Generating Momentum for A New Era in US – Turkey Relations," by Steven A. Cook and Elizabeth Sherwood-Randall, June 2006, Council on Foreign Relations Press, Washington D.C., <http://www.cfr.org/publication/10796>.

62 M. K. Bhadrakumar, "Turkey not done with the Kurds," *Asia Times*, June 12, 2007, http://www.atimes.com/atimes/middle_east/if12ak05.html.

Gazi

Akademik
Bakış

183

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

içini hedef alan sınırlı bir müdahale değildir. Türkiye, sıcak takip hakkını kullanarak, bunu zaten her zaman yapmaktadır. Sorun, daha derin bir harekâtın Batı tarafından tolere edilmeyeceği endişesidir.

Türkiye, 1983-1997 yılları arasında 36 kez Kuzey Irak'a yönelik sınır-ötesi operasyon yapmıştır. Hatta 1997 yılında 50 bin askerle sınırın 200 kilometre içine kadar girilmişti. Fakat o zaman koşullar çok farklıydı. Bağdat'ta, Kürt *irredentist* ulusçuluğuna gem vurulması gerektiği konusunda Ankara ile aynı görüşte olan Saddam Hüseyin yönetimi vardı. ABD, Türkiye ile arasındaki NATO ittifakını bugünkünden çok daha fazla önemsiyordu. Irak, dünyanın bir numaralı gündem maddesi değildi. Bugün, Bağdat'ta merkezî otorite diye adlandırılacak bir yönetim yoktur; ülke fiilen işgal altındadır. Kuzey Irak'ta *de facto* Kürdistan yönetimi iş başındadır. ABD ve İsrail başta olmak üzere tüm Batı'nın desteğine sahip olan bu yönetim, PKK'nın arkasında durmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki ve 1990'lardaki önceliklerini büyük ölçüde değiştirmiş olan ABD'nin stratejik hesapları içinde Kürtlerin ağırlığı ciddi olarak artmış bulunmaktadır. Türkiye'nin ise, her ne olursa olsun Batı'dan kopamayacağı ve denetim altında tutulacağına kesin olarak inanılmaktadır. Bir sonraki adım, Kerkük'ün Kürdistan özerk yönetimi sınırları içine dâhil edilmesi olacaktır. Türkiye'nin karşı çıkışlarına bakılmaksızın, bu süreç de kararlılıkla uygulanmaktadır. Kerkük'ün zengin petrol yataklarına da bu yolla el koyma beklentisi, ABD ve İsrail'in gözünde Kürtlerin değerini daha da arttırmaktadır. Fakat hepsinden önemlisi, tıpkı 90 yıl önce İngiliz emperyalistlerinin gördüğü gibi, ABD-İsrail ikilisi de Kürt ulusçuluğunu, bölgeye yönelik en güçlü potansiyel jeo-stratejik silah olarak görmektedir. Bu silahı kullanarak, kritik Türk-Arap-İran üçgenini denetim altında tutabileceklerini hesaplamaktadırlar. ABD ve İsrail, nihai amaçlarının bağımsız Kürdistan yaratmak olduğu gerçeğini açığa vurmaktan özenle kaçınmaktadırlar. Bu arada, bir yandan terör konusunda Türkiye'ye umut verici mesajlar gönderirken, bir yandan da PKK'ya el altından silah ve lojistik destek sağlamaktadırlar. Irak'taki varlığının uzun süreli olacağını hesaplayan ABD, burada Kore modelini uygulayarak 14 kalıcı askeri üs kurmayı tasarlamaktadır. Kürt medyasına göre bu üslerden 3 tanesi Kuzey Irak'ın Kürt bölgelerinde -Erbil, Dohuk ve Süleymaniye'de kurulacaktır.⁶³ Bu ise, ABD'nin Türkiye'deki İncirlik üssüne olan gereksinimini büyük ölçüde ortadan kaldıracak bir gelişmedir. Türk Ordusu'nun sınır ötesi operasyon yapacağı söylentileri artınca, iki Amerikan uçağı Türkiye-İrak sınırını "yanlışlıkla" ihlal etti. Bu, Amerikan diplomasisinin ince bir uyarıydı. "Sınırı geçersen karşında beni bulursun" demek isteniyordu. Bundan kısa bir

göz

63 *Idem.*

süre sonra, yıllardır sözde Ermeni soykırım savlarına karşı çıkan ve bu konuda Amerikan Kongresi’ndeki girişimleri sürekli olarak etkisiz kılan ABD’deki en büyük Yahudi lobi kuruluşu AIPAC, Ermeni soykırım savlarını tanıdığını açıkladı. Türkiye’nin İsrail nezdindeki yoğun girişimleri sonucunda AIPAC, açıklamasını geri çekti ve Türkiye’ye bu konuda herhangi bir yaklaşım değişikliği bulunmadığı güvencesi verildi. Kuşkusuz ne AIPAC’ın İsrail hükümetinden, ne de İsrail’in ABD’den bağımsız hareket etmesi söz konusu değildir. Yani bu da yine ince bir diplomasi oyunuydu. Türkiye’ye “uyumlu” davranmazsa nele-
rin olabileceği anımsatılıyordu.

Türkiye tüm bu uyarıları dikkate almayıp, Kuzey Irak’a kapsamlı bir müdahalede bulunsaydı, bu stratejik bir hata olurdu. Bir yıl önce Güney Lübnan’a müdahale eden İsrail Ordusu’nun Hizbullah direnişini kıramadığı ve hedeflerine tam olarak ulaşamadığı gözden kaçırılmaması gereken bir gerçektir. Kaldı ki, Kuzey Irak’a müdahale eden Türk Ordusu, karşısında yalnız gerilla güçlerini değil, yıllardır Amerikalı ve İsraili uzmanlarca eğitilip silahlandırılan düzenli “Kürt Ordusu”nu bulabilirdi. Türk Ordusu, kendisini Kürtlerin, Arapların, İranlıların, Amerikalıların, İsraililerin dahil olduğu bir büyük bataklığın içinde bulabilirdi. Olasılıkla bu, Kuzey Irak’taki *de facto* Kürdistan devletinin resmen tanınması sürecini kısaltan bir gelişme olurdu. Resmen tanıma için zaten fırsat kollayan Batılılar, bunu bir fırsat olarak değerlendirebilirlerdi.

Sonuç: Bölgeyi Bekleyen Gelecek

Bağımsız “Kürdistan” devleti projesinin gerçek sahibi ve mimarı, başından beri İsrail’dir. İsrail, “*peripheral strategy*” adını verdiği temel stratejisi içinde önemli bir yer tutan Kürdistan stratejisini daha 1930’larda, İsrail devleti kurulmadan önce oluşturmuş, o zamandan beri de başarıyla uygulayarak bugün gelinen noktaya ulaşmıştır. Kürdistan tasarısının, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını hedef almadığını düşünmek saflık olur. Kuzey Irak’ta kurulacak bir devlet, hiç kuşku yok ki, daha uzun dönemli bir planın ilk halkasını oluşturacaktır. Gelecekte Ortadoğu için suyun petrolden çok daha büyük bir stratejik değer kazanacağı da, Ortadoğu’nun su kaynaklarının Doğu Anadolu’da bulunduğu da, gelecekte bu kaynakları denetleyebilen gücün, tüm Ortadoğu’yu denetleyeceği de bir sır değildir. Nitekim İngiliz istihbarat uzmanlarının bu saptamayı daha 90 yıl önce yapmış olduklarını gördük. Bu bağlamda, İsrail’in, GAP bölgesinden bol miktarda toprak satın alması elbette bir rastlantı değildir. İsrail’in Kürtlere ilgisi ne yenidir; ne de amaçsızdır. İsrail’in Kürtlere ve Kürt coğrafyasına duyduğu ilgi, uzun vadeli stratejisinin bir gereğidir.⁶⁴

64 Michael Rubin, “The Other Iraq,” *Jarusalem Report*, 31.12.2001, <http://www.barzan.com>; Hakkı Öznur, “İsrail Kürt İlişkisinin Tarihsel Arka planı,” 2023, S. 39 (15 Temmuz 2004), s. 32-44.

Qozi

Akademik
Bakış

185

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

İsraili, Alman ve Hintli genetik uzmanlarından oluşan bir araştırma ekibince yapılan kapsamlı bir araştırmanın sonuçları 2001 yılında açıklanmıştır. Ekibin başında Hebrew Üniversitesi profesörlerinden Ariella Oppenheim ve Marina Feurman bulunuyordu. Araştırma raporunda Yahudilerle Kürtler arasındaki genetik benzeşmenin, Yahudilerle Araplar arasındaki genetik yakınlıktan daha fazla olduğu ileri sürülüyordu.⁶⁵ Oysa Araplarla Yahudilerin aynı etnik kökenden -Sami kökünden- geldikleri ve konuştukları dillerin de -Arapça ve İbranice- Semitik dil grubundan olduğu bilinmektedir. Kürtler ise İranî dilinin lehçelerini konuşmaktadırlar. Dolayısıyla araştırmanın inandırıcılığı ve bilimsel geçerliliği son derece tartışmalıdır. Tarihte ırkçılıktan en fazla zarar görmüş halk olan Yahudilerin, ırksal köklerini araştırmak, Kürtlerle aralarında ırksal bir yakınlık kurmak ve bunu tam da bu dönemde yapmak gereksinimini duymuş olmaları dikkat çekicidir. Bu “bilimsel” araştırmanın arkasında geleceğe ilişkin siyasal hesapların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bugün Kuzey Irak'ın yönetsel denetimi görünüşte IKDP ve IKYB'nin elindedir. Ancak bu gruplar, ekonomik, siyasal ve askeri olarak ABD ve İsrail'in güdümü altındadırlar. Barzani ve Talabani, Batılı velinimetlerinin istek ve beklentileri doğrultusunda hareket ederek özerklik ve bağımsızlık yönünde ortak savaşım verdikleri görüntüsünü yaratmaya çalışsalar da, aralarında geçmişe dayanan derin bir düşmanlık bulunmaktadır. IKDP'nin daha feodal ve gelenekçi, IKYB'nin daha seküler bir anlayışa sahip olmasının yarattığı farklılık bir yana, ancak aşiret örgütlenmesinin yapısal zaaflarıyla açıklanabilecek aşılması olanaksız güvensizlik ve çekememezlikler, koşulların zorladığı ve Batılıların elbirliğiyle teşvik ettiği aldatıcı işbirliği görüntüsünün altında gizlenmeye çalışılmaktadır.⁶⁶

Kuzey Irak'ın 1991 yılından bu yana süregelen hukuksal statüsünün uluslararası hukukta bir karşılığı bulunmamaktadır. Resmen bir *mandat* ya da himaye durumundan söz edilemez. Ama bölge 16 yıldır Bağdat'taki merkezî yönetime de bağlı değildir. 1991 yılında Turgut Özal'ın girişimiyle oluşturulan ve yine uluslararası hukukta hiçbir tanımı olmayan “güvenli bölge”nin ilan edilmesinden bu yana, Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinin özerkliği günden

65 Ariella Oppenheim, “The Y Chromosomes Pool of Jews as Part of the Genetic Landscape of the Middle East,” *The American Journal of Human Genetics*, No 69 (5), November 2001, s. 1095-1112; Tamara Traubman, “Study Finds Close Genetic Connections Between Jews, Kurds,” *Ha'aretz*, 21 November 2001'den aktaran Minasian, *loc.cit.*, s. 15-16; Kevin Alan Brook, “The Genetic Bonds Between Kurds and Jews,” <http://maviboncuk.blogspot.com/2004/05/genetic-bonds-between-kurds-and-jews.html>; <http://christianparty.net/jewsdna.htm>. <http://www.washingtoninstitute.org/media>.

66 Kaymaz, *loc.cit.*, s. 27-28.

güne güçlenmiş ve ortaya *de facto* bir devlet çıkmıştır. 2003 yılındaki Amerikan işgali, Kürtlerin 1991 yılından beri elde ettikleri kazanımları konsolide etmiştir. Bugün Kuzey Irak'ta, kendi hükümetine, meclisine, ordusuna, polis gücüne ve devlet olmanın gerektirdiği tüm simgesel ve kurumsal altyapıya sahip bir örgütlenme vardır. Bu, aslında bağımsız bir devlettir. Tek gereksinimi, bunu resmen ifade edebilmesini sağlayacak şekilde uluslararası tanınma koşulunun yerine getirilmesidir. Bunu gerçekleştirmesi ise, yalnızca bir zaman sorunudur.⁶⁷

Bununla birlikte, Kürtlerdeki toplumsal örgütlenmenin yapısını ve niteliğini iyi bilenler, bağımsız bir Kürt Devleti'nin kendi gücüyle ayakta kalması olasılığının son derece zayıf olduğunu ayarındadırlar. Kürtlerin, kendi aralarında birlik ve bütünlük oluşturmaları kolay değildir. Daha 1918 yılında Arnold T. Wilson tarafından yapılan bu saptama halen geçerliliğini korumaktadır. Aşiret ilişkileri üzerine siyasi bir kurumlaşma yapılandırılmaz. Tarihin hiçbir döneminde, başka hiçbir etnik gruba, kendi siyasi yapılarını oluşturabilmeleri için 20. yüzyılda, özellikle de son 15 yılda Kürtlere verilen destek çapında bir destek verilmemiştir. Buna karşın Kürtler, aralarındaki anlaşmazlıkları aşarak kendi ayakları üzerinde durmayı başaramamışlardır. Bugünkü yapı, varlığını bütünüyle ABD askeri korumasına borçludur. Amerikan koruması kalktığı anda Kuzey Irak'taki "devlet" kâğıttan bir kale gibi birdenbire yıkılacaktır. O zaman Kürtler, onları "hain" kimliğiyle damgalamış olan diğer bölgesel güçlerle ilişkilerinde çok zor bir durumda kalacaklardır.⁶⁸

Bu gerçeği bildikleri için ABD ve İsrail, süreci kendi inisiyatifleri altında sonuçlandırmaya kararlı görünmektedirler. Başlangıçta Irak'ta göstermelik bir federasyon kurulsa bile, bu zorlama ve geçici bir yapılanma olacaktır. Amerikan işgali, Irak'ın toprak bütünlüğünü fiilen ortadan kaldırmıştır. Atılacak son adım, bu durumun resmen kabul ve ilan edilmesidir. (Harita-3) Bu adım atıldığında bölge, İsrail Devleti'nin kurulmasının yol açtığından çok daha büyük bir çatışma ve kaos ortamına sürüklenecektir. Çünkü İsrail Devleti'nin karşısında esas itibarıyla yalnızca Araplar vardı. "Kürdistan" Devleti'nin karşısında ise, tüm bölge güçleri yer alacaktır. Ortaya çıkacak çatışma ve kaostan tüm bölge halkları zarar göreceklerdir. Fakat kuşkusuz en ağır bedeli yine Kürtler ödeyecektir. Ama emperyalizme güvenilemeyeceği konusunda tarihten ders almayanların bu aymazlıklarının bedelini er geç ödemeleri kaçınılmazdır.

67 Saywan Barzani, "Defense of A Thesis: The Iraqi Kurdistan Question, 1991-2005," *Roj Bash!* January 13, 2006, <http://northerniraq.info/blog/?p=35>.

68 Nuri Talabani, Arapların artık Kürtleri de İsraililer gibi görmeye başladığını söylerken, aslında tüm bölge halklarının Kürtlere yönelik bakış açılarını yansıtır. Charles Glass, "Welcome to Kurdistan (While It Lasts)," *The Independent*, 23.11.2004, <http://news.independent.co.uk>.

Gazi

Akademik
Bakış

187

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

“Kürt sorunu”nun tarihsel ve mantıksal bütünlüğü içindeki anlatımında, İngiltere, ABD ve İsrail’in emperyalist hesaplarına uygun olarak tutarlı politikalar izlediklerini görüyoruz. Tarihsel süreç içinde açıklanmasında zorluk çekilen tek nokta, Türkiye’nin ulusal çıkarları açısından son derecede sakıncalı olan bu süreci engellemek için hiçbir ciddi girişimde bulunmamış olmasıdır. Hatta engellemek şöyle dursun, Türkiye sürecin her aşamasında ona katkıda bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Atatürk’ün “tam bağımsızlık” ilkesine dayanan temel dış politika stratejisini terk ederek kendisini ekonomik, siyasal ve askeri olarak Batı’ya tek yanlı bağımlı kılan politikaları benimseyen Türkiye, 1980 yılından itibaren de küresel kapitalizmin yörüngesine mutlak olarak girmiştir. Bunun sonucunda, aralarında “Kürt sorunu”nun da bulunduğu öncelikli dış politika sorunlarının tümünde başarısız olunmuş ve ağır bedeller ödenmiştir. Eğer son 60 yıldaki, özellikle de son 25 yıldaki stratejik tercihler köklü bir biçimde değiştirilmez, bu bağlamda Batı’ya tek yanlı bağımlılık durumuna son verilerek Atatürkçü dış politika stratejisine geri dönülmezse, bundan 15 yıl sonra Mîsâk-ı Millî sınırlarımızdan ödün verme noktasına geldiğimizi hep birlikte göreceğiz.

KAYNAKÇA

Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi)

FO (Foreign Office) Dışişleri Bakanlığı’nın 371 serisinde sınıflanan 3384, 3385, 3407, 3411, 4149, 4159, 4191, 4192, 5232 sayılı dosyaları.

CAB (Cabinet Papers) Kabine tutanaklarından 21, 27 ve 42 serisinde sınıflanan dosyalar.

India Office Records - Library (Hindistan Bakanlığı Arşivi)

L/P-S (Library/Political and Secret) Hindistan Bakanlığı’nın 10 ve 11 serisinde sınıflanan 105, 142, 151 ve 781 sayılı dosyaları.

Yayınlanmış Belgeler

Council Special Report No. 15 “Generating Momentum for A New Era in US – Turkey Relations,” by Steven A. Cook and Elizabeth Sherwood-Randall, June 2006, Council on Foreign Relations Press, Washington D.C., <http://www.cfr.org/publication/10796>.

Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record (1914-1956), Derleyen J. C. Hurewitz, Vol. II, New York, D. Van Nostrand Co., Inc., 1958.

Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, Ed. by E. L. Woodward, Rohan Butler, First Series, Vol. IV, 1919, London, Her Majesty’s Stationary Office, 1952.

The Institute for Advanced Strategic and Political Studies, Study Group on A New Israeli Strategy Toward 2000, “*A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm*,” <http://www.iasps.org/strat1.htm>.

Anılar

- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk/Söylev*, C.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1981.
Ryan, Andrew, *The Last of the Dragomans*, London, 1951.
Wilson, Arnold Talbot, *Mesopotamia, 1917-1920: A Clash of Loyalties (A Personal and Historical Record)*, London, Oxford University Press, 1931.

Kitaplar

- Arı, Tayyar, *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, I.B., İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.
Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III/3, I.B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1957.
Bush, Britain Cooper, *India and the Arabs (1914-1921)*, Los Angeles, University of California Press, 1971.
Fromkin, David, *A Peace to End All Peace: Creating the Modern Middle East (1914-1922)*, London, Penguin Boks Ltd., 1991.
Kaymaz, İhsan Şerif, *Mezopotamya'da Emperyalist Kapışma ve Yerleşme*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006.
Kaymaz, İhsan Şerif, *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel-Siyasal Bir İnceleme*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003.
Longrigg, Stephen Hemsley, *Iraq 1900 to 1950: A Political, Social and Economic History*, 3rd Pr., Beirut, Oxford University Press, 1968.
McDowall, David, *A Modern History of the Kurds*, Nerw York, I. B. Tauris and Co., Ltd. 1997.
Nachmani, Amicam, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean*, London, Frank Cass, 1987.
Nevakivi, Jukka, *Britain, France and the Arab Middle East (1914-1920)*, London, Athone Press, 1969.
Sachar, Howard Morley, *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, New York, 2000.
Stivers, William, *Supremacy of Oil: Iraq, Turkey and the Anglo-American World Order (1918-1939)*, London / Ithaca, Cornell University Press, 1982.
Temperley, H. W. V., *A History of the Peace Conference of Paris*, Vol. VI, London, Henry Frowde and Hodder and Stoughton, 1924.
Yergin, Daniel, *The Prize*, New York, Simon and Schuster, 1991.

Makaleler

- Abdelhadi, Magdi, "Israelis Train Kurdish Forces," *BBC World, Middle East*, September 20, 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5364982.stm.
Barron, Andrea, "U.S. and Israeli Jews Express Suport for Kurdish Refugees," *Washington Report on Middle East Affairs*, May-June 1991.
Barzani, Saywan, "Defense of A Thesis: The Iraqi Kurdistan Question, 1991-2005," *Roj Bash!* January 13, 2006, <http://northerniraq.info/blog/?p=35>.
Berzenci, Sa'di, "Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş," *Avrasya Dosyası*, C. 3., S. 1 (İlkbahar 1996), s. 193-216.
Bhadrakumar, M. K., "Turkey not done with the Kurds," *Asia Times*, June 12, 2007, http://www.atimes.com/atimes/middle_east/if12ak05.html.

gözi

Akademik
Bakış

189

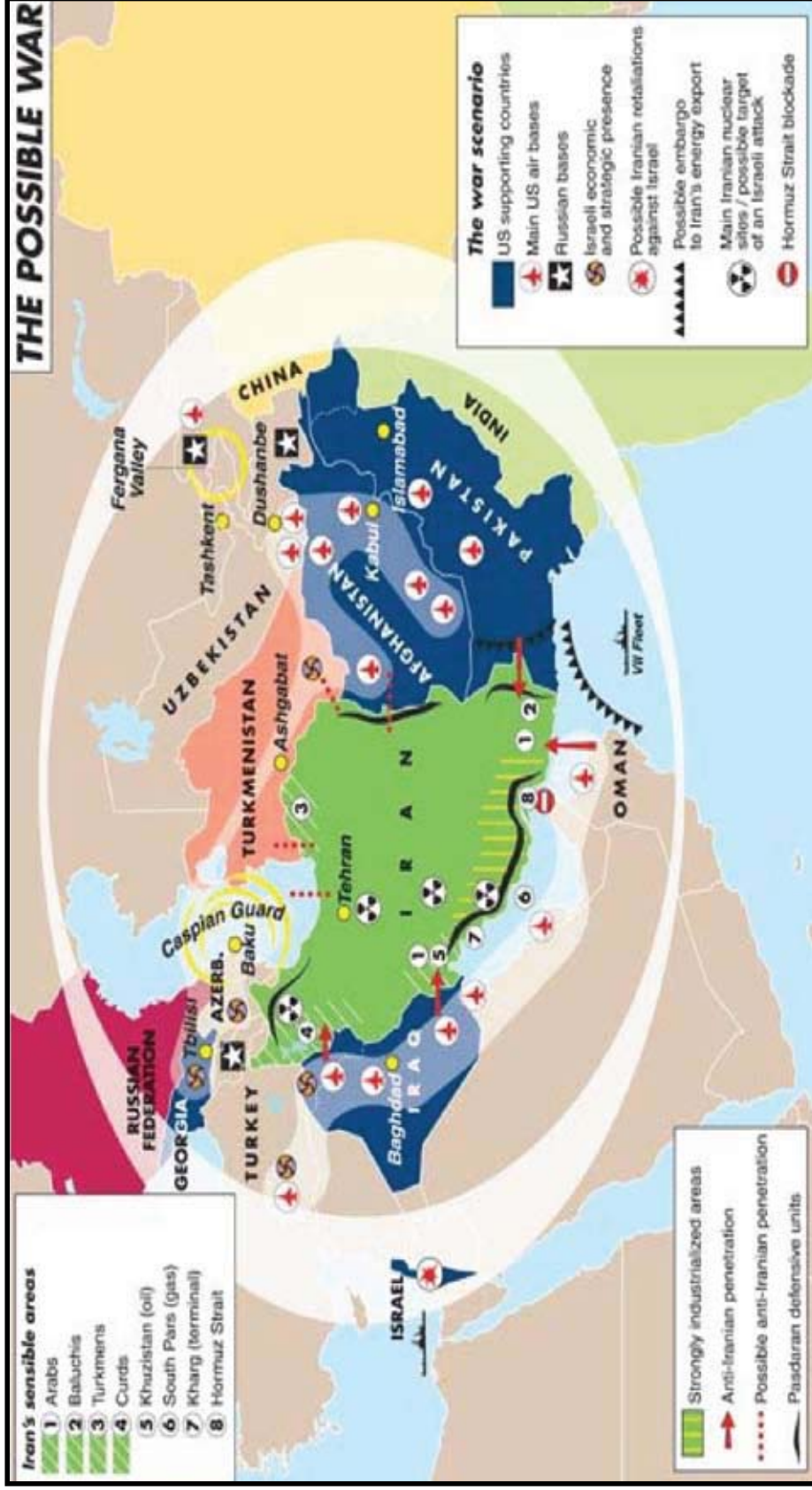
Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

- Blumenthal, Sidney, "The Neo-cons' Next War," *Salon.com.*, August 3, 2006, http://www.salon.com/opinion/blumenthal/2006/08/03/mideast/index_np.html.
- Brook, Kevin Alan, "The Genetic Bonds Between Kurds and Jews," <http://maviboncuk.blogspot.com/2004/05/genetic-bonds-between-kurds-and-jews.html>; <http://christianparty.net/jewsdna.htm>.
- Buruma, Ian, "How to Talk About Israel," *New York Times*, August 31, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/08/31/magazine/31ANTISEMITISM.html?ex=1377662400&en=7a8cfb612d5ffa2&ei=5007&partner=USERLAND>.
- Dizard, John, "How Ahmad Chalabi Conned to Neo-cons," *Salon.com.*, May 4, 2004, http://archive.salon.com/news/feature/2004/05/04/chalabi/index_np.html.
- Doğan, Yalçın, *Milliyet*, 3.2.1993.
- Glass, Charles, "Welcome to Kurdistan (While It Lasts)," *The Independent*, 23.11.2004, <http://news.independent.co.uk>.
- Kaymaz, İhsan Şerif, "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye," *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. I, Sayı 1 (Haziran 2005), s. 7-31.
- Kwiatowski, Karen, "Israel Makes Its 'Clean Break,'" *Anti-War.com.*, July 15, 2006, <http://www.antiwar.com/orig/kwiatowski.php?articleid=9306>.
- Ledeem, Michael, "The War won't End in Baghdad," *Wall Street Journal, Opinion Journal*, September 4, 2002, <http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002213>.
- Levy, Daniel, "Ending the Neo-Conservative Nightmare," *Haaretz*, 04.08.2006, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/746312.html>.
- Makiya, Kanan, "A Model for Post-Saddam Iraq," *American Enterprise Institution*, October 3, 2002, <http://www.benadorassociates.com/article/140>.
- Mearsheimer, John and Stephen Walt, "The Israel Lobby," *London Review of Books*, Vol. 28, No. 6, 23.03.2006, http://www.lrb.co.uk/v28/n06/mear01_.html.
- Minasian, Sergey, "The Israeli-Kurdish Relations," *21st Century*, No 1 (2007), http://www.noravank.am/file/article/256_en.pdf.
- Özdağ, Ümit, "Kuzey Irak ve PKK," *Avrasya Dosyası*, C. 3., S. 1 (İlkbahar 1996), s. 81-104.
- Öznur, Hakkı, "İsrail Kürt İlişkisinin Tarihsel Arka planı," *2023*, S. 39 (15 Temmuz 2004), s. 32-44.
- Prince, James A., "A Kurdish State in Iraq," *Current History*, Vol. 92, No. 570 (January, 1993).
- Rubin, Michael, "The Other Iraq," *Jarusalem Report*, 31.12.2001, <http://www.barzan.com>.
- Tolan, Sandy and Jason Felch, "Beyond Regime Change," *L. A. Times*, December 1, 2002, <http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/2002/1201beyond.htm>.
- Vest, Jason, "The Men from JINSA and CSP," *The Nation*, September 2, 2002, <http://www.thenation.com/doc/20020902/vest>.
- Whitaker, Brian, "Playing Skittles with Saddam," *Guardian Unlimited*, September 3, 2002, <http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4493638,00.html>.
- Yinon, Oded, "A Strategy for Israel in the Nineteen Eighties," *Kivunim*, No 14 (February 1982) in "The Zionist Plan for the Middle East," Translated and Edited by Israel Shahak, Association of Arab-American University Graduates, Inc., Belmont, Massachusetts, 1982, Special Document No. 1, http://www.geocities.com/alabasters_archive/zionist_plan.html.

Harita-1: 1904 yılında Theodor Hertzl'in, 1947'de Haham Fischmann'in Tanımlamalarına göre "vaat edilmiş ülke"nin sınırları

Harita-2: İran'a yapılacak olası bir saldırının planı

Harita-3: Irak'ın parçalanması

